TIJDING 2017-2

Heemkundekring Het Zuidkwartier 40 JAAR

INHOUD: **TIJDING 2017-2**

VAN OEW FEMILIEJ MOTTUT MAR EMME
PAGINA 3

HERINNERINGEN AAN STATION WOENSDRECHT
PAGINA 4

ZIE JE WAT IK ZIE?
PAGINA 16 / 36

"HET STENEN TIJDPERK" OP DE BRABANTSE WAL
DEEL 3
PAGINA 18

’T IES BAJ DE KENÈÈNE N’AF
PAGINA 32

TWEE ANEKDOTES VAN ANDRÉ JANSEN
PAGINA 33

STRIP PRINSES PAULIENTJE, DEEL 2
PAGINA 38

KLEINE MENSEN
PAGINA 42

SCHATTEN IN ONS MUSEUM
PAGINA 48

INGEZONDEN BRIEF
PAGINA 49

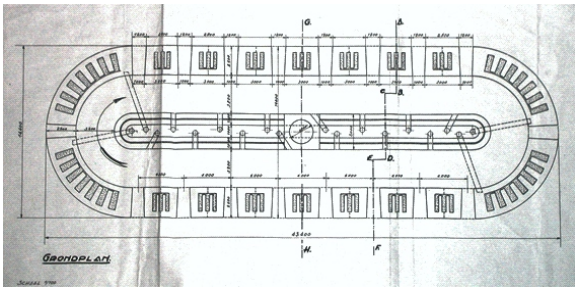

Voorwoord

Bert Janssens groeide op vlakbij de spoorlijn in Woensdrecht, hoorde dat daar ooit een station was en werd nieuwsgierig naar de geschiedenis daarvan. Hij spoorde het antwoord op in de archieven. We lezen mee op pagina 4 in zijn *Herinneringen aan station Woensdrecht*. Op pagina 38 vindt u deel 2 van zijn strip over '*n Wereldster in Ossendrecht, Prinses Paulientje, het kleinste meisje ooit.*

Ook geïnspireerd door Prinses Paulientje was een -naar nu blijkt- verre verwante van haar. Deze Meike Sneijders is zelf ook niet zo groot, maar toch een reus vergeleken bij haar verre familielid. Zij maakte in groep 8 een werkstuk *Kleine Mensen* over Prinses Paulientje en zichzelf. Interessant, pagina 42. Haar opa Louis Raaijmakers hielp haar daarbij en vulde aan met een kwartierstaat/stamboom. Hier in de Tijding slechts een gedeelte; bent u geïnteresseerd dan kunt u op onze website haar gehele scriptie lezen.

Als Ad van Loenhout met zijn camera door onze polders loopt en de vergezichten aanschouwt, komen bij hem vergelijkbare kunstbeelden op, die hij graag met ons wil delen. Dat willen we natuurlijk liefst in kleur en daarom vindt u het artikel gesplitst op pagina 16 en 36.

André Jansen, de Ossendrechtenaar die meer dan 50 jaar geleden met zijn familie naar Canada trok, blijft via onze vereniging verbonden met zijn geboortedorp. Op pagina 33 leest u twee herinneringen van hem.

Uit eigen werkgroepen op pagina 3 het dialectverhaaltje van Emile van den Eijnden, op pagina 32 een van Frans v.d. Sande en op pagina 48 onze museumrubriek.

Als er iets over Putte in onze Tijding verschijnt neemt oud-apotheker LouisVerpraet uit Kalmthout dikwijls de moeite om daarop zijn commentaar/bijdrage te leveren. Ook deze keer. Zie pagina 49.

Veel leesplezier

De redactie

Correctie: in Tijding 2017-1 is een foutieve naam geslopen. Op pagina 45 gaat het niet om Lea Verrezen maar om Lea Gillesse.

Inhoud:

– Voorwoord ....p. 02
– Van oew femiliej mottut mar emme!!! *Emile van den Eijnden,* .....p. 03
– Station Woensdrecht, *Bert Janssens* .....p. 04
– Ik zie, ik zie wat jij niet ziet, *Ad van Loenhout* .....p. 16
– Het 'stenen tijdperk' op de Brabantse Wal, deel 3, Daverveldt, *Jac van den Bussche*.....p. 18
– 't Ies baj de kenèène n'af, *Frans van de Sande* .....p. 32
– Twee anekdotes uit de oude doos, *André Jansen* .....p. 33
– Ik zie, ik zie wat jij niet ziet, vervolg van pagina 17, *Ad van Loenhout*.....p. 36
– 'n Wereldster uit Ossendrecht, Prinses Paulientje, deel 2, *Bert Janssens*.....p. 38
– Kleine mensen, *Meike Sneijders en Louis Raaijmakers*.....p. 42
– Schatten in ons museum Den Aanwas, de dodenlantaarn, *Hetty Kappelhof*.....p. 48
– Ingezonden brief, *Louis Verpraet*.....p. 49
– Informatie voor de lezer, *redactie* .....p. 52

VAN OEW FEMILIEJ MOTTUT MAR EMME!!!

door Emile van den Eijnden

Mijn vaoder was Gust van Gustafkus, en da Gustafke van dun Ende, want zoow sproke ze vroeger ooze naom uit in Ostrecht, en sewijle segeworigs nog wel us, da was sedus mijn opa.
Eigeluk wete wij van den Eijnden.
Oos opa was al un bietje medern, aai iew ok van bewege en zoow gieng ie dan gèère boog schiete oep dun Awwas baai ut Schuttersof, waar un schwone schietbaon was aangeleed.
Aai gieng dan vol goeie moed te voet oep stap dun baarg af.
Da kefee loog oep dun oek van dun Awwas tegenover De Ketel oep de plots waor nouw otel resteraant De Jonkjeer ies. Daor was zijn neef, Staf van dun Ende, de kastelijn.

At dan schiete was, was ur altij un klupke om meej te doen en da was dan jeel gezellig.
Nouw gieng oos opa oep ut lest wa miender goed zien, mar da goof niekske nie, want oos opa oi daor al zoow diekels geschote, en aai wies precies waor ut burt meej den roos ieng seduus da kwaam jeemaol goed.
Nouw oi de kastelein ut ok ien de gaote van da miender ziecht en aai docht baai zun eige daor gon we wa meej doen.
Dus toen oos opa gieng schiete iew ie da goed ien de gaote en at de pijl bijna baai ut burt was dan riep ie jeel aart **RWOOS!** Gelijk veul gejuich en geroep en oos opa fel en aai riep dan metjeen **TOERNEEJ ZJENERAL!!!**
Oos opa blaai meej zun goei prestaotie, de kasatelein fel, waant diej kos lekkur durtappe en de stamgaste gelukkig waant diej krege un graotus rondje.
Ammaol diek ketènt.

Zo ziede mar, Cruijf oi toch gelijk : Elk naodjeel ep zun vurdjeel. ♣

Herinneringen aan 'Station Woensdrecht'

door Bert Janssens

Als opgroeiende puber heb ik regelmatig gedacht: “Waarom moeten we helemaal naar Bergen rijden om op de trein te kunnen stappen, terwijl de spoorlijn vlak langs Woensdrecht loopt?” Pas veel later kwam ik er achter dat Woensdrecht ooit een eigen NS station heeft gehad. Reden voor mij om eens het e.e.a. daarover bij elkaar te zoeken.

Station Woensdrecht maakte deel uit van Staatslijn F, ook wel bekend als de Zeeuwse Lijn; de spoorlijn tussen Roosendaal en Vlissingen. Deze spoorlijn is volledig dubbelsporig en bijna 75 kilometer lang. Staatslijn F is aangelegd door de Staatsspoorwegen en Dirk Dronkers was de eerste ontwerper van deze spoorlijn. De Middelburgsche Courant zegt hierover in een artikel van 2 juli 1868:

"'t Is waar, de werken zijn niet tot stand gekomen gelijk die door den heer Dronkers in 1845 zijn aangewezen, maar toch in hoofdtrekken overeenstemmende met de uitvoerige ontwerpen met zijne medewerking nu jaren geleden door den heer J.G.W. Fijnje opgemaakt."

Het stationsgebouw van Woensdrecht viel onder de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, en is ontworpen door architect K.H. van Brederode (1827-1897).

De ontwikkeling van de spoorlijn in het kort

Het realiseren van zo'n spoorlijn is natuurlijk een heel complex project, dat veel voorbereiding en planning vergt en dus ook de nodige jaren in beslag neemt om af te ronden en te voltooien.
Al in het begin van het jaar 1845 zag te Middelburg een boekje het licht, getiteld: "Het doelmatige tot het daarstellen van een spoorweg uit de hoofdstad van Zeeland, door de provinciën Noord-Braband en Limburg; door Dirk Dronkers".

Vervolgens werd op 11 maart 1846 definitief concessie verleend tot het leggen van een spoorweg van Middelburg met een zijtak naar Vlissingen, tot Maastricht, en tevens tot het uitvoeren van ontworpen haven- en kanaalwerken op Walcheren en tot afdamming van het Sloe. Vanaf dit ogenblik had de Zeeuwse spoorweg te kampen met problemen van allerlei aard, waardoor men van de verleende concessie moest afzien. De genoemde concessie werd dan ook bij Koninklijk Besluit op 6 oktober 1846 ingetrokken. Daarentegen werd echter aan Dronkers wel concessie verleend tot afdamming van de Oosterschelde, onder verplichting van het graven van een kanaal door Zuid-Beveland. Men begon met deze werken op 1 juli 1853 en dit kanaal werd op 11 oktober 1866 voltooid. De dam door de Oosterschelde voltooide men aan het begin van 1868.
Inmiddels was ook de wet tot stand gekomen (en op 18 augustus 1860 door Koning Willem III bekrachtigd), waarbij bepaald werd dat Zuid-Nederland voor rekening van de Nederlandse Staat van een voldoend spoorwegnet zou worden voorzien, waarin ook de lijn Bergen op Zoom – Vlissingen was inbegrepen. Een leuk detail hierbij is, dat het meeste zand dat nodig was bij de bouw van de spoordam, het spoor e.d. afkomstig was van de Zanderijen in Bergen op Zoom, dat eigenlijk speciaal hiervoor werd afgegraven. Deze spoorlijn werd destijds in verschillende delen geopend , namelijk:

Roosendaal – Bergen op Zoom: 23 december 1863
Bergen op Zoom – Goes: 1 juli 1868
Goes – Middelburg: 1 maart 1872
Middelburg – Vlissingen: 1 november 1873.

Echter voordat het traject Bergen op Zoom – Goes officieel in gebruik genomen werd, was station Woensdrecht voor lange tijd functioneel als eindstation. Hier werden de materialen gelost die voor de verdere aanleg van de spoorweg nodig waren.

De feestelijke opening van Staatslijn F

Aangezien Staatslijn F voornamelijk een Zeeuwse aangelegenheid was, vond de feitelijke opening van het gedeelte Bergen op Zoom – Goes plaats in Goes. Deze feestelijke opening werd dan ook uitvoerig beschreven in de Middelburgsche Courant van 2 juli 1868. Uit dit artikel komt het volgende citaat: "Tegen 3 uren liet de rijk versierde feesttrein, die nieuwe gasten aanvoerde, zich eindelijk uit de verte bespeuren. Het was een ware feesttocht geweest.
Achtereenvolgens was aan de stations Woensdrecht, Krabbendijke, Kruiningen, den Scheldedam en de kanaalbrug telkens vijf minuten opgehouden, en had men alzoo gelegenheid menigen handdruk met nieuw aangekomen vrienden of bekenden te wisselen. Op den Scheldedam werden de ministers door den commissaris des konings op Zeeuwschen bodem geluk gewenscht. De minister van financiën antwoordde daarop dat de regeering met kracht, last en ijver de voltooiing der werken in Zeeland zal voorstaan. Menigeen beschouwde bij deze gelegenheid voor het eerst den Scheldedam, wiens uitgestrektheid van 3640 el, van oever tot oever, in ruim 4 ½ minuten wordt afgelegd."

Station Woensdrecht aan het einde van de negentiende eeuw

De vroegste –mij bekende- informatie over Station Woensdrecht komt uit de memoires van brigadier Poulusse, de eerste brigadecommandant die te Ossendrecht in functie trad toen de kazerne nog niet geheel was afgewerkt. Hij schrijft hierin het volgende:

"Op 31 december 1881 moest ik met vrouw en een kind van tien maanden, bij mistig vriezend weer Philippine verlaten. Door de burgemeester werd als bewijs van laatste vriendschapsbetoon, zijn paard en rijtuig aangeboden, waarmee wij naar Bouchoute (België) vertrokken. Vandaar maakten wij de reis per spoor over Assenede, Sas van Gent tot Neuzen (Terneuzen). Bij de aankomst te Neuzen was de mist zo dicht dat de kapitein geen tijd bepalen kon wanneer de stoomboot naar Vlissingen zou vertrekken. Na lang en verveeld wachten werd het einde-

lijk een weinig lichter en vertrokken wij naar Vlissingen, alwaar we zonder oponthoud veilig aankwamen. Spoedig daarna konden wij per spoor naar Woensdrecht vertrekken. Bij het station te Woensdrecht stond een vooraf besteld rijtuig gereed om ons met onze meubels en overige spullen naar Ossendrecht te brengen."

Dit relaas laat zien dat reizen over een lange afstand in die tijd nog een omslachtige en avontuurlijke onderneming was. Voor zover ik heb kunnen achterhalen, werd de functie van stationschef aan het eind van deze eeuw vervuld door Johannes Cornelis Bastiaansen.

In Tijding 2009-2 pagina 31 staat een vermelding over Woensdrecht en het spoor uit de negentiende eeuw in een verslag van de toenmalige Commissaris van de Koningin voor Noord-Brabant. Tussen 1896 en 1925 was Mr. A.E.J. baron Van Voorst tot Voorst Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant. Een van zijn taken was het regelmatig bezoeken van alle gemeenten in de provincie. Van die werkbezoeken hield hij nauwkeurig verslag bij.

Dit verslag begint als volgt: "Den tweeden Mei 1896 bezocht ik de gemeente Woensdrecht. Om drie uur uit Halsteren gereden, kwam ik juist een uur later op het gemeentehuis van Woensdrecht (dat te Hoogerheide staat) aan. Ik vond daar den burgemeester, diens beide wethouders, den secretaris en ontvanger." Een aantal regels verder schrijft de Commissaris het volgende: "De schorren onder Woensdrecht groeien zoo verbazend aan, doordat de spoordam gelegd is van Woensdrecht naar Zuid-Beveland; al het vuil van Antwerpen, dat door de Schelde afgevoerd wordt, bezinkt voor Woensdrecht. – Boven den spoordam (aan de zijde van Bergen op Zoom) nemen de schorren eerder af, dan dat zij aangroeien; daar is sinds het leggen van den spoordam zeer helder water, doordat het niet meer verontreinigd wordt door het vuil van Antwerpen, vandaar, dat het zoo geschikt is voor oesterteelt."

Mr. A.E.J. baron Van Voorst tot Voorst, Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant tussen 1896 en 1925

De Twintigste Eeuw

Uit het artikel "Perikelen rond de gemeenteschool van Woensdrecht" – Deel 3- van Jan van Elzakker, blijkt dat men ook aan het begin van de Twintigste Eeuw al moeite had om treinverbindingen vlekkeloos op elkaar aan te laten sluiten. In dit artikel kunnen we lezen dat André Eggermont op 12 september 1902 de autoriteiten op het gemeentehuis verzoekt hem de faciliteiten te verlenen, om vanuit de school in Hoogerheide, tijdig met de trein naar Breda te kunnen reizen ten einde daar landbouwonderwijs te kunnen volgen. Hij moest toen elke woensdag om 10.47 (spoortijd) vertrekken naar Breda, waar de lessen om 2 uur begonnen. Op die dagen moest hij om 10.30 uur (Amsterdamsche Tijd) vrij van school kunnen krijgen. Hij wilde eerder vrij, gezien het feit dat volgens de op Hoogerheide gehanteerde Amsterdamsche Tijd hij onmogelijk op tijd,

ofwel vanaf station Woensdrecht of eerst met de tram naar de stad, via Bergen op Zoom in Breda kon komen. De Nederlandsche Spoorwegen hielden zich aan de Greenwichtijd en dat gaf twintig minuten tijdsverschil.

Een spoorlijn met stations kan niet functioneren zonder aansluitingen op een wegennet. Ook in Woensdrecht was dit het geval. Dat de concrete invulling hiervan veel haken en ogen kent, blijkt ook uit de notities van de Commissaris van de Koningin voor Noord-Brabant. In zijn notities over zijn bezoek aan de gemeente Woensdrecht van 28 juni 1908 valt hierover het volgende te lezen:

"Over den harden weg langs den spoordijk naar Zeeland hoort men thans niets meer; die weg is tweemaal te duur geprojekteerd, doordat men de weg te veel wil ophoogen; dat is zelfs niet eens gewenscht; de paarden hebben dikwijls groote angst voor den spoortrein; het is daarom ongewenscht, den harden weg vlak langs den spoorweg te maken. Bovendien wordt de weg te hoog, de kant te steil, met het oog op de Schelde, die onder langs de voet van de weg loopt. B. en W. dachten, dat er van dezen harden weg weinig zou komen; binnen enkele jaren verwachten zij indijking van de schorren tusschen den Völckerpolder en Bath; als men den afsluitdijk dan verhardde, dan had men den aangewezen kortsten hardere weg naar Zeeland; dan had men bovendien op Zeeuwsch gebied niets te maken met vergunning van de Engelsche Maatschappij, om van den spoordijk tot Bath te komen."

In 1916 ondergaat het stationsgebouw een verbouwing. Het middendeel krijgt een verdieping, en de linkerzijde een vleugel. Van de spoorlijn Bergen op Zoom – Vlissingen werd vanaf het station Woensdrecht een aftakking gemaakt, via de Puitepolder naar de Duintjes. Tevens werd er, even ten Noorden van station Woensdrecht, een speciale halteplaats van de spoorwegen gerealiseerd.
Ook Koningin Wilhelmina heeft gebruik gemaakt van station Woensdrecht. Zij kwam hier op 28 februari 1918 per trein aan, om daarna met paard en wagen naar Calfven te reizen waar zij de oorlogsstellingen kwam bezichtigen, met name de bunkerbouw en de loopgravenlinie werden daar toen geïnspecteerd. De bijzonderheden omtrent dit bezoek kunt u terug vinden in Tijding 2007-1 in het artikel "*Een dorp vol cafeetjes*" door J. van den Bussche.

Het spoorwegongeluk van 3 mei 1922

Bij zo'n voor die tijd grootschalig project als het beheren en onderhouden van Staatslijn F, kun je er op wachten dat er zich een keer een groot ongeluk voordoet. Op 3 mei 1922 was dat dan voor station Woensdrecht ook het geval. De Leidse Courant berichtte hierover op pagina 5 als volgt:

"Ernstig spoorwegongeluk. *Men meldt ons uit Goes:*
Hedenmorgen om half 7 had bij het station Woensdrecht een ernstige treinbotsing plaats tusschen den mailtrein, komende uit Vlissingen, en den goederentrein, die aan het rangeeren was. De assistent pakmeester van den goederentrein werd uit den wagen geslingerd zoodat hem de borstkas werd ingedrukt, terwijl hij aan beenen en hoofd verwond werd. Hij werd naar het algemeen gasthuis te Bergen op Zoom vervoerd. Verder hadden er geen persoonlijke ongelukken plaats.
Een derde klas personenwagen werd ingedrukt. De materieele schade is zeer groot. De geheele weg is versperd. Hedenochtend werd direct met het opruimingswerk begonnen. Men hoopt hedenavond lijn 1 vrij te krijgen. De conducteur van den mailtrein heeft nog geprobeerd te remmen, doch een botsing kon niet meer voorkomen worden, daar de goederentrein nog niet geheel op de zijlijn stond. De lijn Woensdrecht naar Bergen op Zoom is geheel versperd. De treinen uit het Noorden en de schooltrein voor Goes en Middelburg konden niet binnenkomen."

Zoals we ook vandaag de dag geconfronteerd worden met journalisten die elkaar bekritiseren op de juistheid van hun informatie, zo was dat ook in die tijd niet anders. De dag erna, op 4 mei, plaatst de Vlissingse Courant op pagina 2 namelijk het volgende bericht:

Het spoorwegongeluk bij Woensdrecht
"Het persbureau Vaz Diaz meldde ons gisteren, dat de toestand van den assistent-pakmeester J.G. Sülzlé, wonende te Souburg, die bij het spoorwegongeluk te Woensdrecht werd gewond, zorgwekkend was. Dit bericht is evenwel overdreven. Wij kunnen thans gelukkig mededeelen dat de toestand

van den man naar omstandigheden gunstig is te noemen en er niet aan levensgevaar behoeft te worden gedacht. Ook hedenmorgen werden gunstige berichten ontvangen. Het opruimingswerk op de spoorbaan ter plaatse van het ongeluk is thans zoover gevorderd dat de treinenloop ongeveer weer normaal is geregeld."

Diezelfde dag brengt ook de Nieuwe Zeeuwsche Courant nieuwe details m.b.t. de mogelijke oorzaak van deze catastrofale treinbotsing naar buiten:

"Volgens opgave stonden toen de mailtrein kwam aangereden alle signalen op onveilig. Door de mist kon de machinist van den mailtrein dit echter niet tijdig genoeg zien en door de gladheid van de baan was het niet mogelijk, hoewel de machinist alle pogingen daartoe in het werk stelde, om de trein tot staan te brengen zonder een aanrijding te voorkomen. De schok moet zo hevig geweest zijn, dat ze ver in de omtrek gehoord werd. In de restauratie zijn alle serviezen gebroken. De goederentrein werd geheel uit elkaar geslingerd. 't Is dan ook een ontzaglijke ruïne. Het opruimingswerk is zeer moeilijk en vordert dan ook slechts langzaam. De belangstelling van het publiek is enorm, van ver uit den omtrek komt men naar de plaats des onheils kijken."

Station Woensdrecht en de Rijksweg

Aan het begin van de twintigste eeuw werd naarstig gewerkt aan de verdere ontsluiting van Zeeland door uitbreiding van de infrastructuur vanuit West-Brabant. Er kwamen steeds meer auto's en de behoefte aan rijkswegen nam hierdoor toe. Maar ook de zorgen van de bevolking over de toenemende verkeersdrukte werden hierdoor groter. Dit blijkt onder meer uit een artikel in het Volksblad van 28 april 1923 waarin ook de verkeerssituatie bij Woensdrecht vermeld wordt:

"Door den heer Kersten zijn aan den minister van waterstaat de volgende vragen gesteld: Is het den minister bekend, dat de nieuwe Rijksweg door Zuid-Beveland, voor zoover die weg door Goes loopt, geen aansluiting nog heeft aan het gedeelte Goes – Wolfaartsdijk, dan langs de zeer gevaarlijke bocht aan den 's-H. Hendrikskinderendijk of door de stad zelf, die zich beijverde het druk verkeer juist over den ontworpen weg te leiden? Zou bij verderen aanleg niet allereerst rekening gehouden kunnen worden met de zeer gevaarlijke bochten èn bij het station Woensdrecht èn aan den Engelschen Polder, waar zich de weg thans naar Rilland ombuigt en waar nog onlangs een autoongeluk plaats had?"

Kennelijk was de verkeerssituatie bij Woensdrecht voor velen een doorn in het oog, en werd landelijk gezien als 'levensgevaarlijk'. In 1928 wordt namelijk het volgende vermeld:

"De beruchte verkeersweg Zeeland – Noord-Brabant wordt bij het station Woensdrecht eindelijk een beetje 'opgelapt'. De straat wordt breder gemaakt. Het is tenminste al iets. Een echte oplossing betekent dit lapmiddeltje evenwel nog niet."

Problemen met onderhoud en veiligheid van het spoor zijn er al veel langer dan in onze tijd, en al sinds het begin van de twintigste eeuw maakten mensen zich daar zorgen om. Blijkbaar was het toen al zo'n 'hot item' dat er zelfs in de Alkmaarsche Courant geschreven werd over onveilige situaties in onze Zuidwesthoek. In de editie van deze krant van 15 juli 1932 schreef men daarover het volgende:

"Woensdagavond heeft boven Bergen op Zoom een hevig onweer gewoed, gepaard gaande met een wolkbreuk. De aangerichte waterschade is zeer groot. Tal van straten kwamen totaal blank te staan, waardoor het verkeer tusschen Bergen op Zoom en de grens groote stagnatie ondervond. Doordat dit weggedeelte over een lengte van eenige honderden meters onder water stond, spoelde het water met groote kracht in de richting van de spoorlijn Bergen op Zoom – Vlissingen. Eenige duizenden kubieke meters zand zijn weggespoeld. In een oogwenk was de spoorlijn Bergen op Zoom – Vlissingen over een lengte van plus minus tachtig meter totaal met slijk bedolven, terwijl het water over de lijn kwam te staan over een lengte van ongeveer 250 meter. De bielzen onder de rails werden daardoor los gespoeld.

Toen de laatste trein in Bergen op Zoom arriveerde, werd een onderzoek ingesteld of deze nog verder kon gaan. Na een langdurig oponthoud ging de trein langzaam op een ander spoor in de richting van het station Woensdrecht, waar de trein weer op het gewone spoor werd geleid en zijn weg naar Vlissingen kon vervolgen."

Voordat het spoorwegviaduct gebouwd werd (dat gereed was in 1936) liep de weg naar Vlissingen meer links van de huidige weg, en ging toen met een bocht recht omhoog richting het station. Deze weg was vrij steil, en volgens mijn schoonvader hadden de paarden -zeker in het najaar wanneer er wel eens leem op de weg lag- dan de grootste moeite om boven te komen. Die oude weg liep achter Colpaart door en daarna zo door de Hogerwaard.

Vanaf 31 juli 1938 wordt station Woensdrecht opgeheven voor personenvervoer, maar blijft nog wel toegankelijk voor goederenvervoer, zoals bieten, volgens de normale dienstregeling. Harrie Kaufman schrijft onder meer over deze sluiting van het station in zijn 'Herinneringen van een schooljongen in oorlogstijd' (Rilland-Bath, 1940-'45).
Het lijkt me toepasselijk om voor dit artikel een citaat uit dit boekje op te nemen.

"Op 31 juli 1938 kreeg vader Rilland-Bath als standplaats toegewezen. De reden voor deze overplaatsing was de inkrimping van het reizigersvervoer op het station Woensdrecht. Voortaan zouden alleen goederentreinen op het station stoppen. Dit transport omvatte hoofdzakelijk de aanvoer van landbouwwerktuigen en tijdens het seizoen de afvoer van aardappelen en suikerbieten. Er was nog een reden waarom we gingen verhuizen. Over een paar jaar zou ik zes worden en dus leerplichtig. Wanneer we in Woensdrecht waren blijven wonen zou ik dagelijks op en neer moeten reizen tussen ons huis en de lagere school in Woensdrecht of Bergen op Zoom. Voor een jochie van zes was dat natuurlijk geen doen. Hoewel vader langer dan Brieve op het station werkte en dus recht had te blijven, kozen mijn ouders er toch voor naar Rilland te verhuizen, waar meer dan één lagere school was. Op 17 augustus verhuisde ons gezin naar onze nieuwe woonplaats. Ik kan me van die verhuizing weinig of niets herinneren. Ik vermoed, dat mijn ouders tijdens het inpakken mij zolang bij Suijkerbuijk hebben geparkeerd. Wel kan ik me nog vaag herinneren dat we afscheid hebben genomen van de heer Brieve en zijn vrouw, die op het station Woensdrecht woonden. We moesten door een deur in de zijgevel naar binnen en kwamen in een halletje van waaruit een trap naar de bovenverdieping leidde, waar de woonvertrekken van het echtpaar Brieve lagen. Wanneer je goed en wel boven stond, had je een prachtig uitzicht over de weidse polders en bossen aan de ene kant en de uitgestrekte vlakte van water en schorren van de Oosterschelde en de Duintjes aan de andere kant.

In één van de laatste oorlogsdagen van 1944 werd ons huis in Woensdrecht door een voltreffer geraakt en in tweeën gespleten. Volgens Suijkerbuijk zou het nog wel te herstellen zijn geweest, maar wie zou er nog willen wonen in zo'n oncomfortabel huis? De eigenaar, de Nederlandse Spoorwegen, heeft toen maar besloten het pand voor het grootste gedeelte af te breken. Het stukje grond, waar eens mijn geboortehuis stond, heeft 'opa' Suijkerbuijk gekocht en bij z'n eigen land gevoegd."

Deze voltreffer op het station Woensdrecht (15 mei 1944) heeft in latere jaren voor de nodige verwarring gezorgd. Aanvankelijk ging men er van uit dat het station vanuit de lucht gebombardeerd zou zijn. Loe M. M. Baltussen, Lt Kol Klu b.d. verschaft hierover met een artikel op internet duidelijkheid. Hieronder volgt het gedeelte hieruit dat betrekking heeft op het station.

"Afgaande op de door u genoemde datum van 15 mei 1944, constateer ik dat die dag zowel van Duitse als van de geallieerde luchtmachten geen enkele operationele vliegbeweging boven Zuidwest Nederland is uitgevoerd. Van een luchtaanval op 14 en 15 mei is in onze contreien geen sprake en op 16 mei 1944 waren de weersomstandigheden zo slecht dat er helemaal niet boven Nederland is gevlogen. Het heeft er dus alle schijn van dat het station Woensdrecht niet gedurende de oorlog, maar tijdens de bevrijding is verwoest. Interessant is de opmerking van dhr. Kees Colpaart die op een van de aangegeven sites schrijft dat zijn grootouders het stationsgebouw moesten verlaten en het een dag later zou zijn 'gebombardeerd'. Als er op 14 of 15 oktober 1944 nog mensen in het stationsgebouwtje zijn geweest, dan hebben die het gebouw op last van de Canadezen toen moeten verlaten.
Op 15 oktober 1944 zijn de geallieerde grondtroepen in Nederland en Duitsland in een grote operatie ondersteund door 198 Spitfires, 331 Typhoons en 47 Tempests van de 2e Tactische Luchtmacht. Doel daarvan waren aanvallen op wegen en spoorwegen.

Uit de rapportage blijkt dat daarbij o.a. doelen bij Bergen op Zoom onder vuur zijn genomen. Het rapport vermeldt o.a. vernieling van locomotieven en spoorwagons, maar er wordt niet gerept over een stationsgebouw. Het is zeer wel mogelijk dat het stationsgebouw in Woensdrecht die dag in de strijd om Woensdrecht volledig is vernield. Het hoeft niet noodzakelijk te zijn gebeurd als gevolg van een luchtaanval. De Canadezen beschikten naar mijn weten ook over kanongeschut. Op enige afstand ingesteld kan een dergelijk gebouw door twee of drie voltreffers ook vanaf de grond een complete ruïne worden."
Ook al was het station in de oorlogstijd gesloten voor alle personenvervoer, toch zijn er wel verhalen over ervaringen van mensen uit onze streek waar het station een voorname rol in speelt. Jan Colpaart vertelt in zijn "Herinneringen aan sept./okt. 1944" hierover onder meer het volgende:

"Maar toen kwam de dag dat we het bevel kregen van de Duitsers dat we moesten vertrekken, dat was ongeveer begin september 1944. Wij zijn terecht gekomen onder het station van Woensdrecht, vlak achter onze boerderij gelegen. Onder het station was een gewelfde kelder. We dachten: "Hier zitten we betrekkelijk veilig". Een gewelfde kelder met spoorrails om de 75 cm, daar komen geen kogels door. Met de familie Damme, twee families Brooijmans, een gedeelte van de familie Almekinders, de stationschef met zijn vrouw en schoonzuster, zaten we daar met 28 personen, groot en klein."

Wat later in het verhaal over zijn herinneringen doet Jan verslag van de volgende gebeurtenis:

"Na een paar dagen werd er 's nachts op de deur gebonsd: "Offen machen". Ze hebben heel het gebouw grondig doorzocht. Stationchef Vink, Jan en Charel Brooijmans en ik moesten mee naar boven met onze handen omhoog. Alle broekzakken moesten we legen. De soldaten controleerden dit nogmaals. Bij de stationschef vonden ze drie geweerkogels in zijn broekzak. Hij moest gelijk mee naar de Ortskommandant op Lindonk, waar toen landbouwer Van Hootegem woonde. De chef was binnen het uur weer terug."

Ook Dick van der Poel en Jan Michielsen delen herinneringen aan 5 september 1944, de Dolle Dinsdag; die dag waarop de Duitsers hun stellingen –zoals o.a. de vliegbasis- verlieten. Het gevolg was dat de bewoners van Woensdrecht en Hoogerheide naar het vliegveld trokken en alles meenamen wat van hun gading was. Dat gebeurde ook aan het Woensdrechtse station. Van een trein die op de Statie van Woensdrecht stond, werd de lading met matrassen, beddengoed en kleding door de bevolking meegenomen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was dhr. Vink stationschef op station Woensdrecht. Maar wellicht de bekendste stationschef was wel dhr. Vos, de opa van Nolda Vos (getrouwd met Kees Geelhoed), die vanuit Lage Zwaluwe werd overgeplaatst naar Woensdrecht.

De periode na de oorlog

Ongeveer rond 1947-48 stond er een cafeetje (van Piet Wiercks) bij het station en onderaan stonden ook nog twee huisjes met houten schuurtjes. In die huisjes hebben o.a. Verstraten, Kees Matthijsen en Toon Linders gewoond. Toon Linders zat samen met Broere op het seinhuis. Die schuurtjes werden toen afgebroken door Jac Soffers, die tegenover het steenfabriek bij de Vinkenberg woonde.
In die tijd wilde mijn schoonvader gaan starten met het houden van duiven, maar veel geld voor het bouwen van een duivenkot was er niet. Niet getreurd, moeten Frans en Jan Speek toen gedacht hebben, we zullen eens een kijkje gaan nemen bij het oude station Woensdrecht. Zij voegden de daad bij het woord en hebben op een nacht

samen de benodigde planken, van zo'n 2,5 m, 'voor onbeperkte tijd geleend' van het afbraakmateriaal bij het station en hebben zo alsnog hun duivenkot kunnen bouwen.

Na de oorlog werd de locatie van station Woensdrecht nog wel gebruikt als losplaats voor het goederenvervoer (o.a. steenkool, aardappelen en bieten), maar rond 1960 was het vervoer van suikerbieten al drastisch verminderd. Tijdens de campagne gingen, in tegenstelling tot voorheen, de wagens met bieten voor de fabriek in Roosendaal (VCS) met de goederentrein met een locomotief serie NS 2400 mee. Slechts de wagens voor de fabriek in Breda (CSM) werden nog met een aparte trein opgehaald. Daarbij werd de ringlijn in tegengestelde richting bereden. Uit Lewedorp gingen de bieten naar Goes met de dagelijks trein voor de bediening van de laad- en losplaats, terwijl ze uit 's Heer Arendskerke met een extra trein werden opgehaald. Verder reed er nog een aparte trein vanuit Goes tot Rilland-Bath om de wagens met bieten van de tussenstations op te halen. Vanaf Woensdrecht gingen de bieten dan weer met de goederentrein van de normale dienstregeling.

Marcel Moors (r) bij de treinovergang waar vroeger het station was.

Tijdens het opnieuw ordenen van het documentatiearchief in het Heemhuisje wees Cor van Opdorp mij op een geschreven opdracht in een boekje uit de nalatenschap van Marcel Moors. Het boekje heette "Love in Flight" en was door een zekere Gregory M. Cook in 1985 uitgebracht. De gesigneerde opdracht op de eerste bladzijde luidde als volgt: "For Marcel Moors, with many thanks and love".
De precieze reden waarom deze Gregory dit op deze manier aan Marcel Moors opdraagt weten we niet. We weten echter wel dat de vader van Gregory Cook als Canadees soldaat op vrijdag 13 oktober 1944 sneuvelde bij Station Woensdrecht.

Ook in de strenge winter van 1963 kwamen er kolenwagens aan voor Louis en Herman Ots (kolenboer/mulder van de Huijbergseweg D 159). Volgens Cor van Opdorp verkocht 'Ome Herman' in die winter maar liefst 1000 ton kolen. Hij reed die vracht, verspreid over de winter, met zijn transportfiets naar Huijbergen. Het is wel duidelijk dat het bestaan in onze regio in die tijd enorm veel harder was dan in onze huidige tijd!
Tot 1970 werden er nog wel steenkolen gelost, die bestemd waren voor de drie steenfabrieken in onze gemeente.

Tenslotte werd in 1971 ook de spoor-losweg van het voormalige station Woensdrecht opgebroken.

Het is wel heel frappant dat er vorig jaar door een aantal mensen uit de Zuidwesthoek een verzoek aan de NS gedaan is om weer –in beperkte mate- personenvervoer mogelijk te maken vanuit Woensdrecht. De reden hiervoor is dat veel studenten uit onze regio in Zeeland gaan studeren. Nu reizen ze eerst naar Bergen op Zoom en komen dan bijna hetzelfde stuk met de trein weer terug, en bij de thuisreis wordt dit stuk dus ook weer dubbel afgelegd. Dat kost hen enorm veel tijd.
Hoe mooi zou het niet zijn dat station Woensdrecht, toentertijd opgeheven, in onze tijd, zijn plaats aan het spoor weer zou innemen?

foto van de huidige locatie

Bronvermelding:

www.stationsweb.nl
Staatslijn F – Wikipedia
Woensdrecht.cdk1895.pdf
De Memoires van brigadier Poulusse
"Herinneringen van een schooljongen in oorlogstijd". (Rilland-Bath, 1940-'45) door Harrie Kaufman

Krantenberichten:
De Middelburgsche Courant, 2 juli 1868
De Leidse Courant, 3 mei 1922
De Vlissingse Courant, 4 mei 1922
Het Volksblad, 28 april 1923
De Alkmaarsche Courant, 15 juli 1932

Artikelen uit Tijdingen:
Tijding 1995-3: "De Duintjes", door werkgroep Toponiemen; D. Adriaansen, A. Kool, P. de Ridder
Tijding 2007-1: "Een dorp vol cafeetjes" (Dl 6), door J. van de Bussche
Tijding 2009-2 pagina 31 De Commissaris op bezoek
Tijding 2014-2: "Perikelen rond de gemeenteschool van Woensdrecht" (Dl 3); J. van Elzakker
Tijding 2014-3:
"Herinneringen aan sept./okt. 1944"; Jan Colpaart en neef Kees
"Mijn kroegentocht in 1944"; Jan Michielsen

Mondelinge informatie verstrekt door:
dhr. Frans Speek
De vaste leden van de Heemhuis-praatgroep Het Kwartier te Hoogerheide

Ik zie, ik zie wat jij niet ziet…

door Ad van Loenhout

↑ *De Noordpolder vanaf de Schenkeldijk. Foto: Ad van Loenhout.*

← *Jacob van Ruijsdael (1628-1682)*

Duinlandschap met konijnenjacht

Herken je deze woorden? Ik ga ze gebruiken als titel voor een paar artikelen die ik voor "De Tijding" wil gaan schrijven en waarin Woensdrechtse plekjes én schilderijen de hoofdrol krijgen. Mooie plekjes in de natuur en schilderijen daar houd ik van, vooral als het landschappen zijn. Of ouderwetse taferelen. Ik nodig je uit om mee te gaan wandelen in Woensdrecht. Hier en daar stop ik even en dan vertel ik aan welk schilderij dat plekje mij doet denken. Ik zal je niet laten raden welk schilderij, dat zou een onmogelijke opgave zijn. Ik vertel het gewoon. Of je het altijd met me eens zult zijn, weet ik niet. De overeenkomst die ik denk te zien zal soms duidelijk zijn, soms ook niet. Als je iets anders ziet is dat ook prima. We wandelen in ieder geval samen door onze gemeente en we kijken naar mooie dingen in onze leefomgeving en in onze kunsthistorie.

Als ik een schilderij zie uit de 19e eeuw of het begin van de 20e eeuw gaat het nostalgische gevoel spelen. Ik zou er de hele dag naar kunnen kijken en ik vind dat oude schilderijen ook raakvlakken hebben met heemkunde. Ze nodigen uit om te onderzoeken en te ontdekken. De taferelen bestaan niet meer, het landschap is veranderd en de activiteiten zijn verdwenen. Je kijkt als het ware terug in de tijd.
Een oud schilderij doet me altijd denken aan de regels die in de inleiding van het boek over de Nederlandse schilder Adrianus Eversen (1818-1897) staan geschreven: "Wat is dat toch voor een heerlijk, eigenlijk onbeschrijflijk gevoel dat je bekruipt wanneer je in een prachtige oude stad rondloopt en de stenen van de eeuwenoude muren betast. De vroegere sfeer proeft en je gedachten laat gaan bij het zien van pittoreske oude straatjes. Het gevoel dat je de tijd stil wil zetten om nog even langer te genieten." Met deze paar regels weet de schrijver een diepgaand gevoel heel treffend te verwoorden. Als de stemming of de sfeer van een schilderij goed is, ga ik er in op en gaan zulke gevoelens spelen: de hang naar vroeger; even de tijd stil willen zetten; niet ouder willen worden.
Kom, we gaan op pad.

Meestal wandel ik in de Noordpolder van Ossendrecht en daar kom ik heel vaak Jacob van Ruijsdael tegen. Ken je hem? Hij is een echte BN'er. Op tv zie je hem niet vaak. De meeste kans om hem te ontmoeten heb je in het museum. Of op de Schenkeldijk. Bijna altijd begin ik mijn wandeling in "Het Koepelbos", aan de westkant van de Scheldeweg . Eén van de drie hoogste punten van de Brabantse Wal. Als ik het bos uitkom loop ik over een smal strookje zand, tussen de akkers, de Zouteweg op. Na een kwartiertje lopen kom ik bij de Schenkeldijk. De oudste dijk van Woensdrecht. Ik ga linksaf, richting Maareberg. Net voorbij het punt waar de Schenkeldijk afbuigt naar het zuiden, stop ik om te genieten van het uitzicht op de Brabantse Wal.
De kerktoren van Hoogerheide en de schoorsteen van de oude steenfabriek aan de Ossendrechtseweg zijn de markante herkenningspunten. Als de wolken zich ook van hun beste kant laten zien, hoog opklimmende stapelwolken met zware grijze flarden, die snel aan ons voorbij trekken, is het plaatje compleet: een oer-Hollandse lucht boven een oorspronkelijk landschap.

Dát is Jacob van Ruijsdael. Ten voeten uit! Dit weidse landschap, begrensd door de Brabantse Wal, is vrijwel een exacte kopie van zijn "Duinlandschap met konijnenjacht" .

Artikel wordt vervolgd op pagina 36…

Het 'stenen tijdperk' op de Brabantse Wal (3)

door Jac van den Bussche

Steenfabriek Daverveldt

Op l4 juni 1880 vraagt ene Johannes Reinerus Plönier, gepensioneerde kapitein, 44 jaar oud, uit Bergen op Zoom, een vergunning voor het oprichten van een steenfabriek bij Lindonk. Hij was een wat vreemde eend in de bijt, want deze in het Belgische Boom geboren gepensioneerde had geen wortels in de steenfabriekenwereld. Zijn vader werd vernoemd als weledelgeboren en was majoor van het garnizoen Geertruidenberg. Maar zijn schoonvader Waltherus Adrianus Roosen was eigenaar van de grond daar, Korteven sectie A 432. Dus dat verklaart het een en ander.

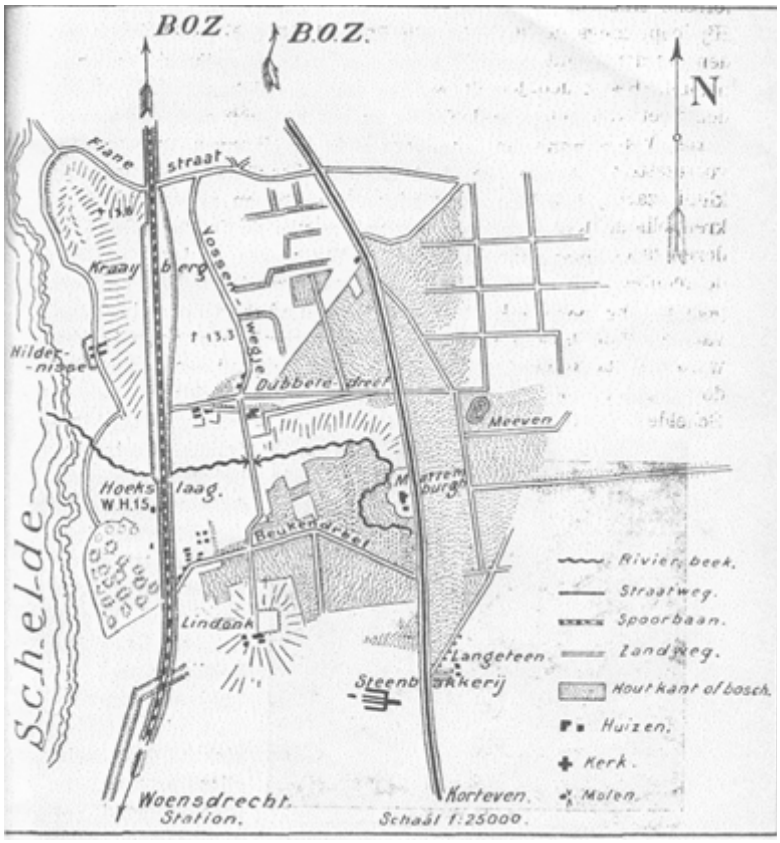

Er werd gevraagd tweemaal te mogen stoken zonder grote schoorsteen, om zodoende eerst stenen te kunnen bakken voor een hoge schoorsteen voor het grote werk zelf. Deze moest een hoogte krijgen van 10 meter.

In 1882 werkten bij Plönier 15 volwassenen en 5 kinderen. Van 1884 tot 1888 waren er 18 volwassenen en 6 kinderen. Het aantal werknemers liep dus wat op.

Daverveldt naar Woensdrecht

Op 10 juli 1893 koopt de heer C.P. Daverveldt uit Wouw de primitieve steenoven van de heer Plönier. De Daverveldts, niet de eersten de besten, waren misschien zelf ook geen steenbakker-experts, maar wel ondernemers en afstammelingen van drie burgemeesters van de gemeente Wouw.

Deze naam werd ook vernoemd bij aankoop van een perceel grond voor het stichten van een Joods kerkhof in Bergen op Zoom én de aanleg van het tramspoor Bergen op Zoom– via Hoogerheide - Ossendrecht – Antwerpen. Ook was een Daverveldt aanwezig als commissaris in suikerfabriek De Ram te Roosendaal.
Uit boedelscheiding van 11-9-1900 blijkt tevens de kapitaalkracht van de familie.

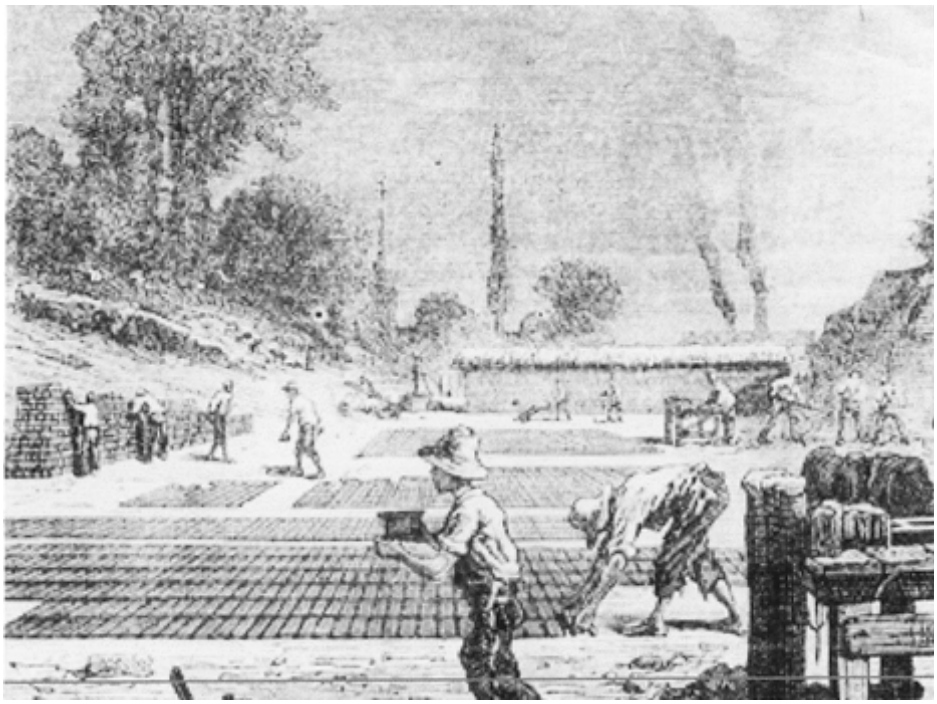

De groene pas-gevormde stenen werden te drogen gelegd alvorens ze de oven in gingen.

Een klein stukje stamboom

Koper van de steenfabriek bij Lindonk was Cornelis Petrus Daverveldt, 3 november 1866 te Wouw geboren, en in 1895 gehuwd met Alida Maria van der Poel uit Zoeterwoude. Hij overleed op 11-5-1936 te Woensdrecht. Zij overleed 24 februari 1932 te Nieuw Borgvliet.

Hun kinderen:
Christiaan Antonius Cornelis [1896-1964] volgt zijn vader op als directeur.
Maria Johanna Cornelia [1897-1986]
Hubertus Adrianus Cornelius [1898–1976]
Petrus Josephus Antonius Maria [1900–1960]
Antonius Josephus Maria [1903-1969] Samen met zijn oudste broer opvolger
Anna Cornelia Maria [1907-1979]
Johanna Antonia Maria [1910-1986]

Woning van directeur Daverveldt in 1950/51 →

De wens van Daverveldt was een ringoven, naar het model van Hoffmann, te bouwen voor steen, en een oven voor dakpannen. De schoorstenen zouden respectievelijk 20 en 8 meter hoog moeten worden. De locatie was sectie A 1280 en 1262.

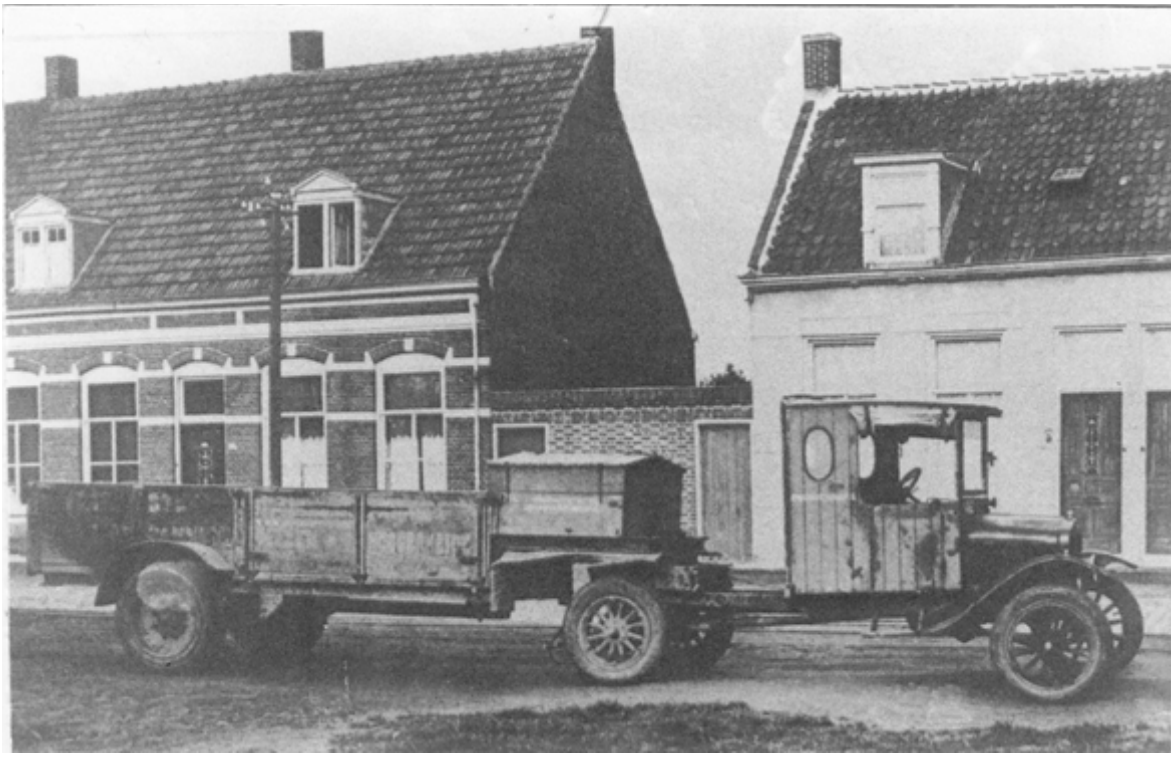

1914-1918 Eerste vrachtwagen van 'Daverveldt voor pannen en buizen uit Woensdrecht'. Deze vrachtwagen was bij gebrek aan een importeur een zelf uit Amerika geïmporteerde GMC, die plaatselijk omgebouwd werd tot een soort oplegger geschikt om de stenen te vervoeren. De wagen had nog massieve banden, waardoor hij nogal een 'geluid' maakte, dat bekend was in de hele omgeving. Chauffeur Janus Kommers.

Een lopend vuur in de Hoffmann-oven

In 1858 had de Berlijns ingenieur Friedrich Hoffmann een oven ontworpen, die uitgevoerd kon worden met 12 of 24 kamers. Dit kwam tot stand in samenwerking met stadsarchitect A. Licht uit Danzig, naar een basisidee van de Saksische metselaar Arnold Werkend. Het was een in Romaanse stijl gevormde ovale tunnel met daarin bovengenoemde aangebrachte kamers.

Daarin een lopend kolenvuur dat door de aanzuigkracht van de schoorsteen naar een temperatuur kon worden gebracht van ongeveer 1100 graden Celsius, waarbij door het juiste gebruik van deze zuigkracht, in één kamer van de oven tegelijk met volle warmte kon worden gestookt. Deuren of poorten in dit bouwwerk konden worden geopend of gesloten voor toe- en afvoer van baksteen en / of tegelwerk.

Daarbij de stoker als centrale figuur die het kolenvuur rond voerde en leidde door bovengenoemde trek van de schoorsteen. Een geroemde uitvinding. De eerste ringoven werd een jaar later gebouwd op het landgoed Scholwin bij Stetting. Al snel waren er in Duitsland 423 ovens in gebruik.

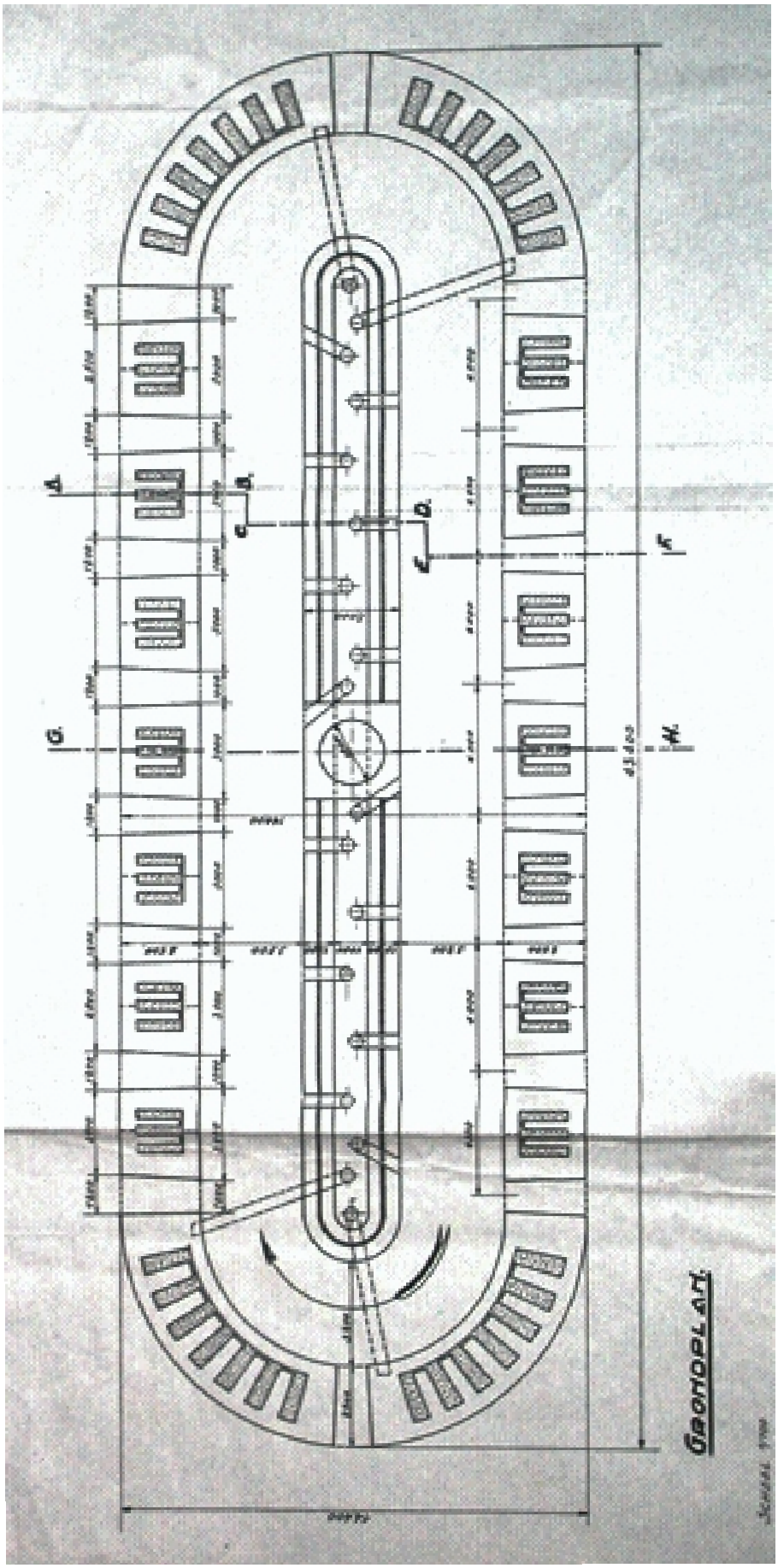

In 1864 vroeg Hoffmann in Nederland octrooi aan, op de diverse verbeteringen van de oven, met een 60 tot 70 procent brandstofbesparing, in een ononderbroken proces, dat zeer energie-efficiënt was. De hitte van de brand in een kamer was niet alleen om de baksteen maar ook om de volgende kamer te verwarmen. Bedoeld als langzame laatste droging en voorverwarming, noodzakelijk bij keramisch materiaal. Ondertussen werd koele lucht naar binnen gezogen door de opening van de kamers waar afgewerkte stenen waren verwijderd. Vervolgens was het vuur in de andere kamer aangekomen en in de vorige langzaam gedoofd; als een lopend vuurtje kamer na kamer, rondje na rondje. Deze techniek bracht een revolutie teweeg in het bakken van steen en tegelwerk. Een productiestijging door deze continudienst, van 24 uur per dag, 7 dagen per week en 365 dagen per jaar, met minder energie en minder arbeidskosten.

Tekening van de ringoven in Huijbergen getekend door Peter Th. Cox 23 januari 1948. De ringovens op de Brabantse Wal waren vergelijkbaar en allen naar voorbeeld van Hoffmann.

De vaardigheid om een oven te stoken

Zodra de kamer vol getast was met ongebakken steen werd het kanaal naar de schoorsteen geopend en begon de opwarming. De stoker moest zonder temperatuurmeter [!], alleen met de regelmatige toevoer van schepjes kolen en de zuigkrachtinstelling van de schoorsteen, de loop van het vuur regelen, zowel bij storm als windstilte, wat een duidelijk verschil gaf.

Eerst van 50 naar l50 graden Celsius. De restvochtigheid verdwijnt en de steen krimpt wat.
Vervolgens loop de temperatuur op naar 400 graden.
Van 400 naar 800 graden verdwijnt het laatste restje vocht en verbrandt de nog aanwezige humus. Bij verdere opwarming naar 900 graden verbranden de laatst organische stoffen en ontstaat er een chemische reactie met gevolg dat een aantal kleimaterialen zuurstof opnemen [oxideren]. Het plastische vermogen van de klei gaat verloren en er is dan maar weinig krimp.
Bij 800 à 900 graden wordt de maximale poreusheid bereikt met als resultaat lichtrood kleurende steen.
Bij 900-1050 graden ontstaat er gedeeltelijk grauwere steen met dichtere structuur [buitengrauw en hardgrauw].
Bij 1050-1080 smelten de poriën steeds verder dicht.

De stoker moest proberen in de ringoven de temperatuur niet boven de 1100 graden te laten komen omdat dan de kans dat de stenen op misbaksels uitliepen te groot werd.
In de eindfase werd de krimp van de te bakken steen in de oven, via een ijzeren meetlatje door een stookgat geduwd, gemeten om te constateren of de steen voldoende was gebakken en men verder kon naar de volgende kamer. Maar het gehele proces was natuurlijk uitgebreider.

Stokers werkzaam bij Daverveldt: eerste baas Kees Rommers-Schuurbiers,
bijgestaan door De Sopper-Kil, Frans Kees de Crom bijgenaamd De Pruis.
Fons Hussaarts, bijgenaamd Watje.
Fons Pals, Janus van Hees bijgenaamd De Post.
Janus Demmers, Jan de Crom óók bijgenaamd De Pruis.
Reservestokers waren Piet Luiks, Frans Paenen en Janus de Bakker.

Het werk van een stoker was, zonder temperatuurmeter, niet zo te volgen.
Hij werd opgeleid in een stookregelmaat, waarbij het openen en sluiten van kanaaltjes naar de schoorsteen een rol speelde, maar voor de rest hing alles af van ondervinding en ervaring. Jammer dat bij gebrek aan geen of minder goede isolatie de temperatuur niet evenredig kon worden verdeeld en er diverse (mis)baksels ontstonden.

Het vormen

De gestoken leem, in goede staat, kon gelijk worden verwerkt. Magere en vette leem werden in de zomp [verzamelbak] gemengd en indien nodig met toevoeging van kalk, geel zand en water. In vroegere dagen werd klei met toevoeging van water eerst met blote voeten betrapt. De juiste dikte en stijfheid was van belang om het te bewerken met de hand [handvormen]. De bol leem werd voor hij in de vorm werd geslagen, gerold door een dun laagje geel zand. Dit zand, dat ook aanplakken voorkwam in de houten vormen, ging bij het bakken verloren, maar maakte plaats voor fraai gevormde nerven. De generfde handvormsteen was een speciaal product voor bijzondere gebouwen en renovatiewerkzaamheden. Later probeerden ze dit machinaal na te maken: machinale handgemaakte steen dus!?

Voor de Eerste Wereldoorlog waren er tien steenfabrieken in Noord-Brabant.
In het jaar 1900 werd de ringoven met zijn nieuwe methode van bakken bij Daverveldt in gebruik genomen. Reeds in 1911 komen er nieuwe machines en in 1917 een pers voor het vormen en snijden van steen, en wordt er een locomobiel (zie pagina 30) aangeschaft met een vermogen van 35 pk.
Na de Eerste Wereldoorlog, door de devaluatie van de Belgische franc, daalde de steenprijs tot 5 cent, en was de concurrentie met Belgische bouwmaterialen zeer groot. Maar Daverveldt gaf niet op.

Om te overleven vond opnieuw een uitbreiding plaats met een bakoven voor draineerbuizen en dakpannen die ook verbonden werd met de bestaande of tweede schoorsteen. Daarop volgde de aanschaf van een Duitse pannenpers.

Revolverpannenpers

Ant. Miller, werknemer van een steenfabriek in de Altkirchen, patenteerde een dakpantegel met dubbele kop- en zijsluiting. Daarvoor werden de dakpannen gemaakt op of met een handbediende spindelpers. Met een groot bovenwiel werd de bovenste panvorm naar beneden gedraaid en zakte op de kleikoek in de onderste vorm.

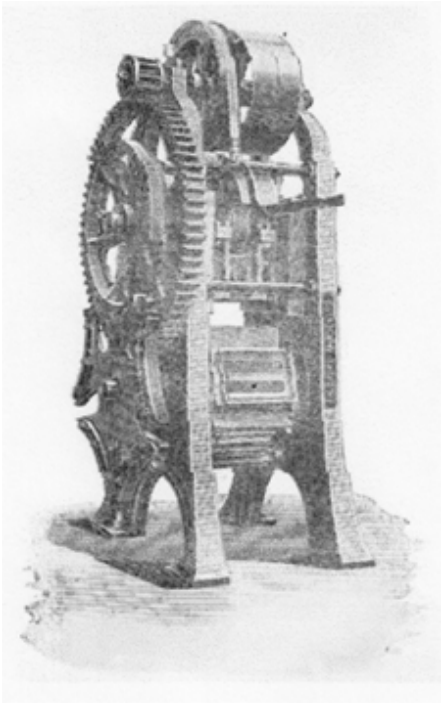

Boven: zwerver/scherensliep Petrus Eduardus Boutier ofwel Peer Kas (geb. 1-8-1897 te Retie, België) overnachtte bij de boer en op de ovens van de steenfabrieken.

En het gerucht ging, dat toen cabaretier Toon Hermans een keer na een optreden in Zeeland hier in onze regio gestrand was, ook hij uit nood zijn toevlucht nam tot zo'n warme ovenslaapplaats!

Hiernaast: onderdeel van het ingediende plan van J.P. Daverveldt voor een apart te bouwen bakoven voor draineerbuizen, door B&W gewaarmerkt op 8 februari 1918. Draineerbuizen -ook wel gresbuizen genoemd- werden op hoge temperaturen van wel 1200 graden C gebakken.

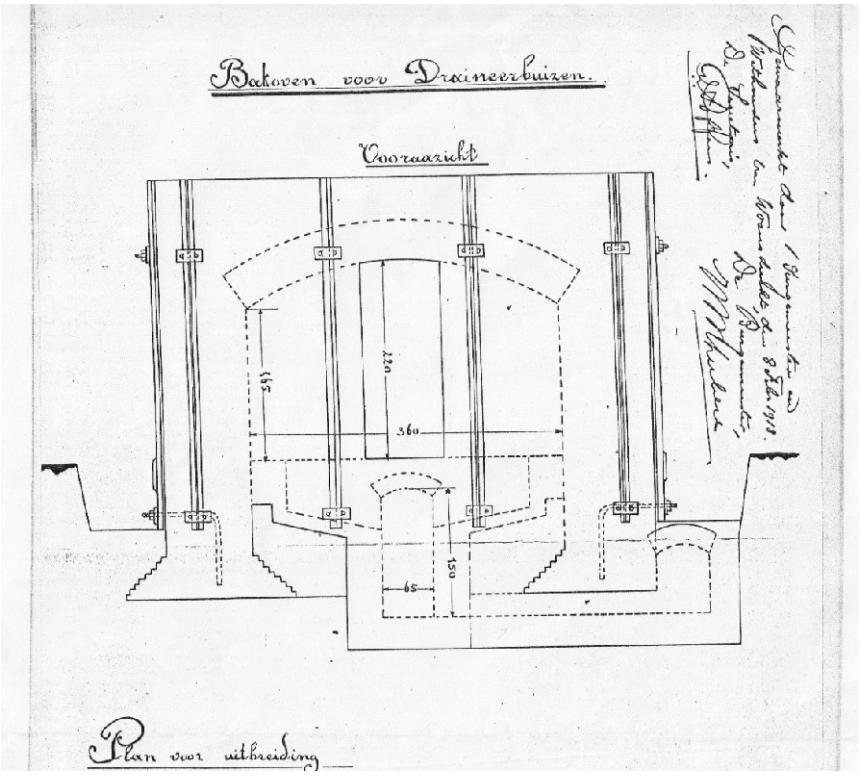

Bij steenfabriek Jacobs & Carpentier aan de Ossendrechtse weg bakten ze hun gresbuizen gewoon mee in de ringoven.

In navolging van de uitvinding in 1835 van het revolvervuurwapen door de Amerikaan Samuel Colt [1814-1862], ontwikkelde Jean Schmerber de revolver**leempers**.
Hierop zaten vijf ondervormen die in repeterende omwentelingen draaiden, waarop telkens een kleikoek werd gelegd. De ondervorm en bovenvorm drukten dan samen waardoor de dakpan werd geperst. Het kleven aan de vorm van de leem was nog een probleem. Fijn zandgebruik daarvoor –zoals bij het steenvormen- kwam de dakpan niet ten goede. Men ging daarom over op insmeren met olie.

Al snel daarna volgde in plaats van de handspindel, de introductie van de toepassing van persstoomkracht. Eerst gebeurde dit in Duitsland en Frankrijk rond 1840. Ook de Muldenpan en de Tuille Du Nord zijn ontwikkeld op de revolverpers.

Voerman Peerke de Backer

De leem voor steenfabriek Daverveldt werd afgegraven in het gebied ten oosten van de rijksweg, en ten zuiden van de boerderij de Langen Teen. Deze werd over het smalspoor met paard en kiepkarren naar het fabrieksterrein gereden door voerman Peerke de Backer. Later gebeurde dit met een locomobiel. Tijdens het oversteken van de Antwerpsestraatweg stond er altijd iemand met een rode vlag om het verkeer op te houden. Bij mistig weer, of opdringerige auto's, was het soms een zeer gevaarlijk schouwspel in de nabijheid van café Boslust, dat toen was gelegen aan de grote weg naar Bergen op Zoom.
Maar dan op een dag, heel apart: geen leemvervoer te zien. De regelmaat bij Daverveldt was er even uit. Wat wil het geval? Het gezin De Backer had feest, vader en moeder waren die dag 25 jaar getrouwd. Vader en **zes** zoons als werknemers, absent bij Daverveldt. Men lachte er om, het was aanpassen geblazen.

De leem die ten oosten van de rijksweg werd afgegraven moest naar de fabriek aan de westkant van de weg. Deze oversteekplaats lag vlakbij café Boslust.

Schilderij van de steenfabriek van Daverveldt, die stond op Korteven – Hoogerheide, geschilderd door Jan Baartmans. Baartmans, geboren 1898, getogen en in 1968 overleden in Bergen op Zoom. Vermoedelijk is het schilderij gemaakt in opdracht van Christ Daverveldt, die samen met zijn broer Antoine de laatste eigenaren van de fabriek waren. Door vererving is het schilderij terecht gekomen bij een nicht van Christ en Antoine Daverveldt in België. Foto en info ter beschikking gesteld door René Jacobs.

Het verloop

In 1906 werkten er 57 man; in 1916 62 man, met een maximum van 69 man van 1926 t/m 1930. In 1927 is Christ Daverveldt gemeenteraadslid geworden en op 3 september 1935 wethouder.

Chr. Daverveldt

Twee zoons (Chris en Antoine) hebben mede het bedrijf gerund. In de verscheidenheid van producten: stenen, pannen, en draineerbuizen was Daverveldt wel de grootste werkgever uit Woensdrecht, met telkens ongeveer het dubbele aantal aan personeel dan de twee andere Woensdrechtse steenfabrieken.
Dries Schuurbiers was de bedrijfsleider, een niet te onderschatten functie tijdens de periode dat het goed en zeker minder goed ging, met gebrek aan brandstof in de oorlogsjaren.

Tijdens de slag om de Kreekrakdam die 7 oktober 1944 begon, hadden eerst Duitse soldaten zich in de oven gestationeerd. Maar ook de burgers van Korteven zochten er veiligheid. De oven deed dienst als stevige schuilkelder. Wat later werden de burgers, en de familie Daverveldt, er echter door de Duitsers uitgestuurd. Toen zij via Lindonk en de Beukendreef naar Bergen op Zoom trokken, riepen de Duitsers hen terug omdat ze over het niet aangegeven mijnenveld wilden gaan. Toch nog een goede daad aan de frontlijn.
De fabriek, de ovens en droogloodsen kregen het zwaar te verduren en waren door granaten en verder oorlogsgeweld in drie weken van strijd grotendeels verwoest. In 1945-1946 is door eigen personeel en materialen, zoals hout uit eigen bossen, de steenbakkerij weer opgebouwd. De heer Daverveldt, spreekt met bewondering over zijn mensen die dit hebben gepresteerd. De oven zat grotendeels vol steen en dan is de herstart zeer moeilijk. leder heeft zijn steentje bijgedragen of verplaatst.

Dan volgt na de oorlog de grote wederopbouw, met als een plus de vraag naar bouwmaterialen, maar dan weer de min van te hoge kostprijzen per 1000 steen. Een grote verandering was op komst: aan de rivieren was de kleiafgraving veel goedkoper.

Bedrijfsleider Dries Schuurbiers rechts met Jo Sebregts bij de stapelkar.

Er volgt een langzame teloorgang, ook kwam er op meerdere plaatsen arbeidsaan-

bod. In 1967 werd de steenbakkerij gesloten. Het tijdperk ringoven liep ten einde. Maar we brengen eerst nog een bezoek aan andere fabrieken op de Brabantse Wal.♣

*Foto: van beneden naar boven **gestapeld!***
Jef Geers, Janus de Nijs, Jo Mous, Frans Mous, Jan Mi-chielsen en Geert Moerkens.
Toeschouwer links: Jo van de Eijnden

V.l.n.r. in het gras voor de steenfabriek van Daverveldt: Geert Moerkens, Jo van den Eijnden, Jo Mous, Jan Michielsen, Janus de Nijs, Jef Geers en Frans Mous

V.l.n.r.: Frans Mous, Janus de Nijs, Jo Mous, Geert Moerkens en Jan Michielsen.

Foto's op deze pagina allemaal uit 1958, aangeleverd door Jan Michielsen

Bronnen: werkgroep toponymie van heemkundekring Het Zuidkwartier in 1991/2.

Vlnr op de locomobiel met daarachter de met leem gevulde kiepkarren:
Jan de Backer,
Jan Machielsen
Jan van Veldhoven, bijgenaamd De Kokker

Onderhoudsman Jappe de Jong

Vlnr: Kees van Lijzen
Jan Sebrechts
Jakke van Lijzen
Kees Vos
Jappe de Backer (Eén van de zes zonen van Peerke, die bij Daverveldt werkten.)
en Jan van Oevelen

Personeel van Daverveldt in de glorietijd.

Als laatste het krantenbericht van het definitieve einde.
U ziet op de foto twee schoorstenen. De voorste was van de steenfabriek en de achterste van de fabriek waar de draineerbuizen werden vervaardigd.♣

Handelsonderneming koopt centrum

Steenfabriek Daverveldt bij Korteven verdwijnt

Brabants Nieuwsblad, 16 april 1971

Over enkele weken onder slopershamer

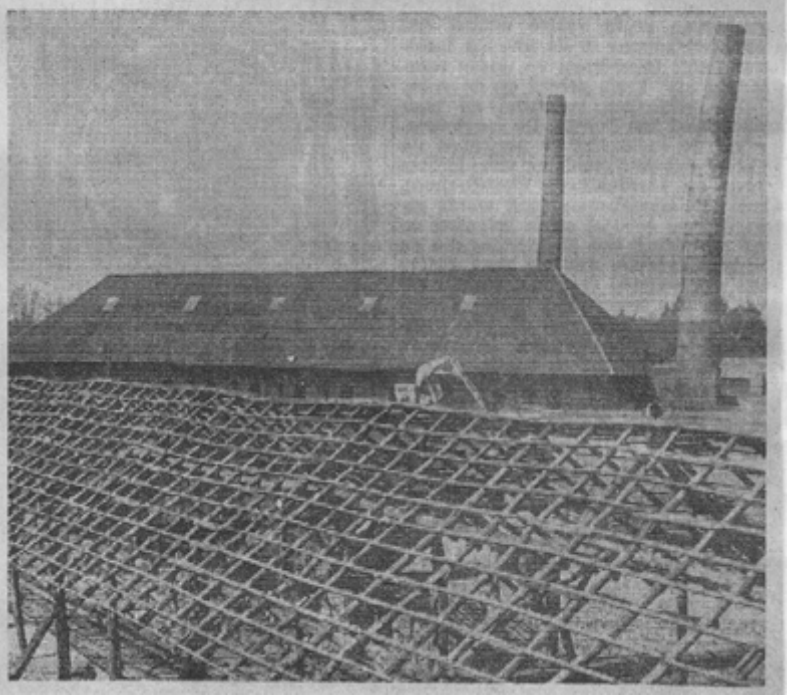

(Van onze verslaggever)

HOOGERHEIDE - De oude steenfabriek van de fa. C. Daverveldt aan de Antwerpsestraatweg nabij Korteven te Hoogerheide is verkocht aan de firma A. Dingemans uit het Zeeuwsvlaamse Aardenburg. Deze handelsonderneming in aanhangwagens en opleggers gaat op 't steenfabriekterrein haar bedrijf uitoefenen.

Binnen enkele weken zal worden begonnen met de sloop van de opstallen van de steenfabriek, die plaats moeten maken voor een nieuwbouw, waarin de handelsonderneming wordt ondergebracht. Daarmee verdwijnt dan tevens de al jaren scheef gezakte fabrieksschoorsteen, die steeds weer de aandacht van de passanten trok.

De steenfabriek van Daverveldt dateert uit het begin van deze eeuw. Ongeveer twee jaar geleden kwam de produktie van steen, dakpannen en draineerbuizen stil te liggen.

't Ies baj de kenèène n'af

door Frans v.d. Sande

Wa'k nouw gaon vertelle ies gin fiksie, mar 'n echtwaor gebeurd veraol duus.

Ien ooze n'of zooge we oep 'ne morget ien auguustus 2014 ienees 'n kenèèn ziete, nie gewoon 'ne grèèsgraauwe wulde, mar 'ne schwoone zwartwiete tamme.
IJ oj 't zoow te zien goed naor z'ne zien, want ij zoot veul ien ooze n'of. Mar ij stook wok de straot oover en uppelde naor die van de buure en wur truug. Daorbaj keek ie volges mèèn nie of t'r n'n autoow aon kwam, mar ij ies ien elk geval toch nie platgereeje.
Frèète was t'r mar zat veur 'm, zoow veul attie mar wouw, en ij luuste ok van alles: mals gras, topkes van de bwoontjes, 'n apke uit de wonderoolie en afgevalle blaauwe prömmekes.
IJ zoot 'r al 'n paor daoge en waj wieste nie waor t'ie vandaon kwam, tot d'n buurman kwam die zeej da t'ie 'm oep Feesboek gezet oj en da t'ie van meese öt de Meulekesdreef was, zoowa 'ne kieloowmeeter wèèd weg.
Die meese belde mèèn oep en vroege of ze zouwe meuge komme om 'm te vange. Iek zeej: 'Kom mar, want iek wul dieje vekaasiegast wel kwèèt.'
Van da vange kwaam nieks terechte. Iek stelde veur, da z'm nog mar 'n nachje zouwe laote ziete en da d'iek nog wel ies zouw prebeere. En lot 'm nouw toch d'n aandere morget ienees zoowmar oonder 'n zeef ziete, waoroonder ok 'n paor prömmekes looge.
De èègenaors waore jeel blaj da'k oepbelde en wouwe n'm gelèèk komme n'aole.

'n Mondje lotter belde iek om ies te vraoge oew 't miette vekaasiegast afgelwoope was. Toen kwaam de n'aop öt de mouw en de waore n'aord van 't bjeesje boove: 't bleek ginne n'ij, mar 'n zij te zèèn, die miestes jinne 'deet' gad oj, waorbaj 't nie gebleeve was baj 'n aandje en 'n kuuske, want de joenge daome was oondertuuse moeder geworre van 'ne nest joenge. En gin zwartwiete, mar grèèsgraauwe.

De vaoder ies duus n'n wulde joenge, 'ne joenge wulde rajer, die nouw nog zoow avvetoe ies aon m'n plaantjes ziet te frèète en swèèle nog ies denkt aon da lekker stuuk öt de Meulekesdreef.♣

Het varken van Janus van den Bergh maakt een trip naar het Antwerpse slachthuis maar komt levend terug.

Twee anekdotes van André Jansen

Het is 1955, enkele weken voor Pasen, op een zaterdag. Ik kom terug van het slachthuis in Bergen op Zoom, waar ik meestal mijn veewagen schoonmaakte, om de volgende morgen naar de paastentoonstelling in Antwerpen te rijden (ik had nog geen luxe auto). De tentoonstelling werd ieder jaar voor Pasen op het slachthuis in Antwerpen gehouden en werd **DEN VETTE OS** genoemd.

Op weg naar huis nog even een zeug (varken) geladen op het Zandfort in Hoogerheide. Het varken was daar op bezoek geweest bij den boer om drachtig te worden en ik moest haar in de Laagstraat bij Janus van den Bergh brengen.

Wel geladen, maar vergeten weg te brengen! De volgende morgen ook niet aan het varken gedacht en ik naar Antwerpen over Zandvliet. De douane, gewend dat ik geregeld naar België ga zonder te controleren (mijn vrouw is van België), laat me doorrijden. In Antwerpen op het slachthuis geparkeerd en de tentoonstelling bekeken. En dan later op Belgische gewoonte het café in om wat te drinken en praten met Belgische veehandelaren en boeren, altijd gezellig, en ook om contacten te zoeken voor handel misschien in de toekomst.

Intussen was het donker geworden en ik reed terug naar Nederland, ditmaal over Putte. In Putte bij de Belgische douane werd ik wel gecontroleerd: met een gerust geweten ik de zijdeur geopend en…. daar kijkt het varken ons aan. Helemaal vergeten door mij. *Wat is dat hier*, zegt de Belgische douane en recht twee andere douanen erbij. Ik schiet in de lach, maar krijg als antwoord: *Je zult niet lang lachen*. Gelukkig was ik in die dagen niet zo vlug bang.

Het varken had zich nooit laten horen,

zonder eten of drinken, waarschijnlijk nog goed content van haar bezoek op het Zandfort bij den beer (mannelijk varken).
Enfin, mijn uitleg gedaan in het douanekantoor, dat als ik het geweten had ik nooit over Putte naar huis zou zijn gekomen maar wel over Zandvliet, want daar stonden meestal 's avonds geen douanen meer en bovendien als ik had gewild had ik het varken voor veel meer in België kunnen verkopen en nog een punt: in Berendrecht woonden de schoonouders van Janus van den Bergh, ook een varkenshandelaar, waar ik het varken ook had kunnen brengen.
Al snel zag de Belgische douane in dat het hier niet om smokkelen ging maar om een vergissing. Ze namen contact op met de Nederlandse douane en die nam het varken in beslag om het verder uit te zoeken. Ik moest het varken lossen bij de melkboer op Hollands Putte. Het kwam onder controle van de plaatselijke bureauhouder in Ossendrecht. Enkele dagen later: een telefoontje van de Nederlandse douane in Putte dat ik het varken mocht komen halen. Maar ik moest de toestemming hebben van de bureauhouder. Dus eerst naar hem. *Dat kan ik niet geven en ik moet eerst een schriftelijke bevestiging hebben van het hoofdkantoor in Tilburg*. Een echte ambtenaar!
Ik zei hem *Doe niet zo flauw. De douane geeft het vrij maar jij probeert het te stoppen. En die bevestiging komt later wel. Laat mij het varken brengen waar het thuis hoort*. Toen zei hij: *het varken is in onze handen en wij zijn er baas over.* Dat was genoeg voor mij en ik in de auto en naar Putte en vertelde de douane daar dat ik de toestemming had om te laden. Een klein leugentje. Een douanier mee naar melkboer Verbeek, het varken geladen en thuisgebracht bij Janus van den Bergh. Nooit meer iets gehoord van de bureauhouder. Een echte Nederlandse ambtenaar!!! Later nog wel eens moeten horen van de Belgische douane. *Je hebt toch geen varken in je auto…,* die lachten er ook mee.

Naderhand kwam ik er achter dat een boer geprobeerd heeft het varken te kopen van de bureauhouder. Natuurlijk goedkoop achter onze rug.♣

De dag dat het kanon van Ossendrecht als oud ijzer werd verkocht.

Op een vroege morgen, ongeveer 1948 of 1949 ??, stond *Broer Pauwels* –beter bekend als Broer de Stalen uit Putte en altijd op de uitkijk om wat extra te verdienen – kwaad op de Ossendrechtse burgemeester bij ons voor de deur met zijn paard, genaamd Rik.
De avond ervoor, vertelde hij, had hij het kanon dat naast het gemeentehuis stond, gekocht voor 100 gulden. Dit onder het genot van de nodige drankjes in het café van Frans Bolders (Beukske Bolders op het Hondseind) van onze goeie burgervader, die af en toe ook wel een glaasje lustte en opgestookt door Frans Bolders die wel van een grapje hield.

Broer de Stalen kwam de volgende morgen heel vroeg met zijn paard in Ossendrecht om het kanon naar Putte te halen met de gedachte om het in België te verkopen voor oud ijzer. In zijn ogen een eerlijke handel.
Maar daar waren de twee gemeentewerkers Janus en Jef Jaspers klaar om de dag te starten. Die hadden wel door dat er hier iets verkeerd zat en hielden Broer de Stalen tegen om zijn paard voor het kanon te zetten. Ze haalden er Corry Mattheussens bij die in die tijd, dacht ik, locoburgemeester was.
Want de gebroeders Jaspers begrepen wel dat onze goeie burgemeester nog heerlijk lag te slapen na de drukke avond. Natuurlijk ging de koop niet door. Gelukkig hebben we het kanon nog en het staat op een mooie plaats in Ossendrecht, niet ver van waar ik geboren ben. Het is een herinnering aan de bevrijding van Ossendrecht oktober 1944. Ik hebt het verhaaltje nog dikwijls moeten horen van Broer Pauwels, want ik huurde van hem een klein boerderijtje in Putte voor mijn handel in vee. Hij zag een mooie winst verloren gaan en was er nog lang kwaad om.♣

... vanaf pagina 17.

In het eerste kwart van de Gouden Eeuw kwam in Haarlem de landschapsschilderkunst als zelfstandig genre tot ontwikkeling. Tot die tijd was het vaak niet meer dan een gefantaseerde achtergrond voor bijbelse en historische taferelen.

Jacob van Ruijsdael, die in 1628 in Haarlem werd geboren is een grote in dat genre.
Zijn vader Isaack, en zijn oom Salomon waren zijn leermeester en voorbeeld. Toen in onze omgeving de Agger nog pal onderlangs de Brabantse Wal stroomde maakte Jacob in Haarlem en omstreken zijn vergezichten. Met zijn landschappen bracht hij in 1646 en volgende jaren een revolutie teweeg. Een monumentale compositie en een overweldigende stemming. Hij had een voorkeur voor ruige landschappen en schilderde "uyt den gheest". Want in zijn tijd werden schilderijen in het atelier gemaakt. De schilder gebruikte daarbij schetsen die hij buiten had gemaakt, aangevuld met zijn herinnering. In 1650 schilderde hij, op de leeftijd van 22 jaar, "Duinlandschap met konijnenjacht" wat nu in het Frans Halsmuseum in Haarlem hangt. Vanaf een hoger gelegen punt kijk je uit over een weids landschap dat aan de horizon wordt begrensd door een hoge duinenrij. De wolkenlucht met veel donkergrijs hangt in een diagonale lijn hoog boven het landschap en verdwijnt in de verte. Achter de duinen is een torenspits zichtbaar. De wisselwerking tussen licht en donker in de lucht zie je terug in het landschap. De windsingels liggen in diepe schaduw en de duinenrij aan de horizon weerkaatst het licht van de zon. Op de voorgrond zijn daken van enkele huizen zichtbaar, weggekropen tussen de bomen. De molen, eeuwenlang alomtegenwoordig in het Nederlandse landschap, torent boven de huizen. We zien een ruiter die onderweg is naar een volgende bestemming en links, tussen de struiken, een paar figuren die over het landschap uitkijken.
Zie jij wat ik zie?

Oh ja…als je de vraag zou willen stellen waar de konijnenjacht is afgebeeld dan kan ik het antwoord ook niet echt geven. Je zult het schilderij in Haarlem moeten gaan bekijken. Naar het schijnt is ergens op de voorgrond links een klein konijn zichtbaar dat probeert te ontkomen aan een jachthond. De twee figuren die daar staan zijn de jagers.

Ik stap verder over de Schenkeldijk. Altijd, wanneer ik hier loop, bedenk ik dat er 400 jaar geleden nog geen dijk was. En geen polder. Toen was er alleen het water van de Agger dat elke dag aan de Brabantse Wal knabbelde. Natuurmonumenten is samen met het waterschap Brabantse Delta al geruime tijd bezig om van de Noordpolder weer een natte natuurparel te maken. Als dat karwei klaar is zullen we het water weer zien glinsteren aan de voet van de Brabantse Wal. Getemd en vooral ten dienste van flora en fauna.

Onderweg naar de Oud Hinkelenoorddijk zie ik links de oude inrichting van het landschap nog. Smalle stroken grasland die in vroeger tijd "lage maden" werden genoemd. Rechts ligt de Oud Hinkelenoordpolder, begrensd door de boomdijken. Af en toe zie ik een glimp van de Agger. Een beetje weggezakt tussen de akkers. Veel zijn er al omgeploegd en de vette klei ligt te blinken in de zon. Ik laat mijn fantasie even gaan en in plaats van de klei "zie" ik water. Een rimpelende vlakte met de boomdijken in de verte. Zo'n beetje vergelijkbaar met "Rivierlandschap" van Dirk Smorenberg (1883 – 1960). Vooral op een winterse dag wanneer het licht wat diffuus is en de vorst het landschap heeft aangeraakt..... →
.
Dirk Smorenberg is een van de weinige Nederlandse art-deco schilders. Zijn rivierlandschap maakte hij in 1916. Het doek laat enkele grote kleurvlakken zien in overwegend blauwe tinten. Er zijn vrijwel geen details zichtbaar. De dijk met de bomen, die vol in het blad staan, is de blikvanger in het schilderij. Het water op de voorgrond en de imposante wolkenpartij vormen de omlijsting. De leegte van het landschap wordt benadrukt.

Smorenberg schilderde een zomers tafereel. Ik fotografeerde in de herfst. Totaal verschillend en toch, gevoelsmatig, zo overeenstemmend.
Zie jij wat ik zie? ♣

Deel 2 van *'n Wereldster ut Ossendrecht*

DUS: TERUG NAAR OSSENDRECHT, EN
HET WEST-BRABANTSE BESTAAN!
HUN LEVEN HERNAM WEER SNEL Z'N GEWONE RITME, EN AAN OPTREDEN WERD EVEN NIET MEER GEDACHT. MAAR IN HET VOORJAAR VAN 1880 WERD HET TIJD OM NAAR GENT TE REIZEN OM OP DE FOOR OP TE TREDEN.
VANAF HET STATION IN ROOSENDAAL
Wat 'n deftige boel!
Oeps.
NEMEN ZE DE STOOMTREIN
NAAR HET BELGISCHE GENT
ER WAREN AL ARTIESTEN
AAN HET WARM DRAAIEN,
EN OOK HUN THEATER WAS OPGEBOUWD.
GRAND SARTS
Geachtpubliek! De dame met de zwarte baard, en
Chang Yu Sing
de Chinese Reus,
treden op in mijn theater,
maar....

Dames en heren: Paulina!
Bonjour!
Zo kan iedereen haar goed zien!
HIER WERD DE BASIS GELEGD VOOR HAAR LATERE ACTS!
Voila!
ZO'N BAL TEGENHOUDEN IS VOOR HAAR EEN TOP-PRESTATIE!
Merci!
Au revoir!
AAN HET EINDE VAN DE KERMIS PERIODE WILDE EMILE EEN ONDERHOUD MET HEN.
Het was gewelddig! Ik geef jullie een 2-jaar contract
En we gaan meteendoor naar Gent!
VIA HET TELEGRAAFKANTOOR KWAM DIT NIEUWS IN OSSENDRECHT.
NEE!!
MAAR DE ANDERE KINDEREN WAREN NIET BLIJ MET DIT NIEUWS.
IN GENT WERD ZE MIDDELS DIT AFFICHE GROOTS AANGEKONDIGD.
BOULEVARD ANSPACH, 191
PHENOMÈNE EXTRAORDINAIRE
Princesse PAULINA
TOUT LE MONDE VOUDRA LA VOIR
AUJOURD'HUI ET JOURS SUIVANTS
EN HIER WERD 'GEWICHTHEFFEN' ONDERDEEL VAN DE VOORSTELLING.
VEEL MENSEN WILDEN NA AFLOOP EEN 'PROMOTIEKAARTJE' KOPEN,
KAART VERKOOP
ALS BEWIJS VAN HUN BEZOEK.

wordt vervolgd ...

Introductie door Louis Raaijmakers:
Mijn moeder Elisabeth (Lieske) Musters, had ons vaak verteld over Paulientje Musters en ze had ook laten vallen dat haar vader Louis een verre achterneef was van Paulientje. Prinses Paulientje! Het was altijd wel een onderwerp van gesprek in onze familie en onlangs, in 2016, ben ik door mensen van heemkundekring Het Zuidkwartier op een goed spoor gezet. Die genealogische band blijkt er te zijn *(zie pagina 46)*. Dat wisten we nog niet toen Meike Sneijders, onze oudste kleindochter, in 2014 haar werkstuk maakte over kleine mensen, zoals Prinses Paulientje. Een mooi werkstuk, gemaakt op twaalfjarige leeftijd in groep 8 van basisschool De Elzen in Tilburg. Hieronder een klein gedeelte daarvan, maar de volledige, kleurrijke scriptie vindt u op www.hkk-zuidkwartier.nl, de website van onze heemkundekring. Daarin vertelt ze o.a. meer over de kermissen in Paulientjes tijd.

Kleine mensen

door Meike Sneijders

Voorwoord
Ik heb dit onderwerp gekozen omdat ik zelf niet groot ben en omdat er best veel kleine mensen voorkomen in mijn familie en een paar daarvan zelfs groeihormonen gebruiken.
Ik zelf ben ook onderzocht of ik misschien groeihormonen nodig heb maar gelukkig denken ze dat dit niet zo is.
Daarnaast gaat mijn werkstuk en spreekbeurt over Paulientje Musters, de kleinste vrouw die ooit leefde en over wie mijn opa heeft gehoord dat zij misschien wel familie van hem is. Eigenlijk dus ook van mij.

Grote en kleine mensen

Wat gebeurt er als een kind groeit?
Kinderen worden groter omdat hun botten groeien. De groei gebeurt aan het einde van de botten want daar zitten de groeischijven. In de groeischijven zitten kraakbeencellen. Dit worden er steeds meer en ze veranderen in botcellen. Zo groeit het bot beetje bij beetje.
Hoe komt het dat mensen klein blijven of heel groot worden?
De botten groeien onder invloed van groeihormonen, schildklierhormonen en geslachtshor-

monen. Hormonen zijn stoffen die via je klieren aan delen van je lichaam worden doorgegeven. Dat doorgeven wordt geregeld in je hersenen: in de hypothalamus.
Voor 90 % wordt de groei bepaald door erfelijkheid (genetisch bepaald). Als je ouders groot zijn en er veel grote mensen in je familie voorkomen, is de kans groot dat je zelf ook groot wordt. Erfelijke ziektes kunnen de groei beïnvloeden zoals het syndroom van Turner, wat een vriendin van mij heeft.
De gezondheid van de moeder tijdens de zwangerschap is ook heel belangrijk voor de groei van de baby.
Dat geldt ook voor gezond leven. We hebben het dan niet alleen over voedsel maar ook over beweging. (Kinderen in arme landen die in fabrieken werken groeien minder goed.)
Sommige niet-erfelijke ziektes en allergieën kunnen er voor zorgen dat mensen klein blijven. Als je als kind vaak ziek bent kan dat de groei beïnvloeden en ook het gebruik van medicijnen.
Maar ook psychische problemen, bijvoorbeeld mishandeling, kunnen invloed op de groei hebben.

Wanneer heb je een normale lengte en wanneer noemen ze je klein of groot?
De gemiddelde lengte in Nederland bedraagt voor mannen 184,0 cm en voor vrouwen 170,6 cm. Hiermee heeft Nederland de langste bevolking in de wereld. 95% van de mannen is tussen de 170 cm en 198 cm en 95 % van de vrouwen tussen de 158 cm en 184 cm. Men spreekt pas van buitengewoon groot als mannen op volwassen leeftijd langer zijn dan 204 cm en vrouwen langer dan 186 cm.
Volgens een onderzoek uit 1999 was de volwassen inwoner van Nederland toen gemiddeld 173,5 cm lang. Volwassen mannen waren gemiddeld 180 cm en volwassen vrouwen waren gemiddeld 167 cm. Daaruit blijkt dus dat de mens steeds langer wordt.

*Lijst met **kleinste** mensen ter wereld*
Hoewel Khagendra Thapa Magar wel erkend is als kleinste mens ter wereld, wil dat nog niet zeggen dat hij dat ook werkelijk is. Khagendra Thapa Magar is de kleinste man ter wereld die officieel opgemeten is en opgetekend in het World Book of Records; er bestaan tegenwoordig echter nog andere mensen die kleiner zijn. Al zijn deze nog niet 'officieel opgemeten'.

Meter	Naam	Nationaliteit	Geslacht	Officieel gemeten	Geboren/Gestorven
0,56	June Rey Balawing	Fillipinees	Man	Nee	1992 - ...
0,57	Gul Mohammed	Indiër	Man	Nee	1957 - 1997
0,53	Pauline Musters	Nederlandse	Vrouw	Nee	1876 - 1895
0,65	Younis Edwan	Jordaniër	Man	Nee	1971 - ...
0,65	István Tóth	Hongaar	Man	Nee	1963 - ...
0,65	Madge Bester	Zuid-Afrikaanse	Vrouw	Nee	1963 - ...
0,67	Khagendra Thapa Magar	Nepalees	Man	Ja	1992 - ...
0,67	Lucia Zarate	Mexikaanse	Vrouw	Nee	1864 - 1890
0,675	Lin Yü-chih	Taiwanees	Man	Nee	1972 - ...
0,70	Edward Niño Hernández	Colombiaan	Man	Ja	1986 - ...
0,71	Hatice Kocaman	Turkse	Vrouw	Nee	1989 - ...
0,74	He Pingping	Chinees	Man	Ja	1988 - 2010

© 2011 - 2014 Harrys, gepubliceerd in Aandoeningen (Mens en Gezondheid) op 03-04-2011.

Ter info: langste Nederlanders:
Martine Balster-van Barneveld (36) is met 204 centimeter officieel de langste vrouw van Nederland.
De langste man van Nederland was Albert Johan Kramer (1897-1976), die 2,42 meter lang was.

Prinses Paulientje

Na haar dood werd Paulientje voor Ossendrecht als een sprookjesfiguur gezien. Kleding van haar, foto's en andere herinneringen werden en worden door de inwoners goed bewaard.
Vooral na de Tweede Wereldoorlog, toen de villa gesloopt was en haar graf geruimd, kreeg men belangstelling voor het bijzondere levensverhaal van Paulientje. Er kwam een vitrine in het gemeentehuis met onder meer een wasafdruk van haar handje, schoentjes, handschoentjes, en meer van dat soort voorwerpen. Die vitrine is nu ondergebracht in het Ossendrechtse museum 'De Aanwas' en er hangen foto's aan de muur. Ik ben er geweest en heb er enkele foto's gemaakt. De hand op de vitrinekast is van mij.

Later werd Pauline nationaal en internationaal opnieuw beroemd door haar vermelding in het *Guiness Book of Records*. Ze heeft ook een plekje in het Londense museum van het Guiness Book of Records gekregen.

En mijn opa gaat verder met het zoeken naar gemeenschappelijke voorouders.

Mijn hand in vergelijking met die van Paulientje. In ieder geval ben ik al ruim 2½ keer zo groot als zij.

Mijn lengte

Mijn groeicurve

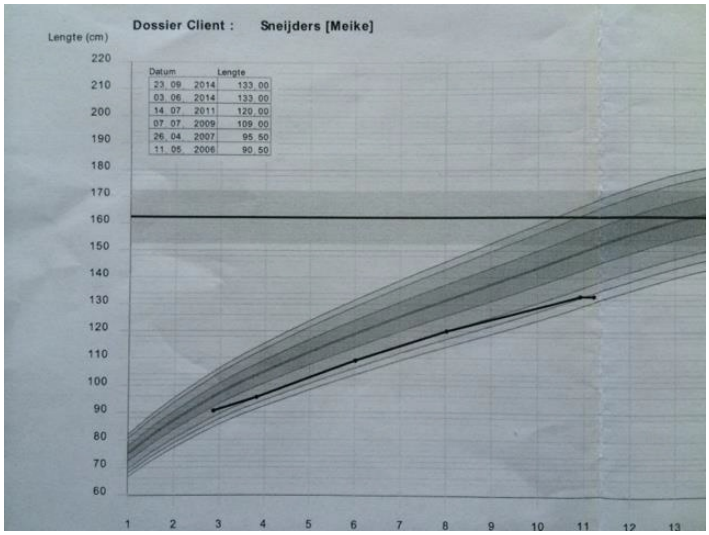

Omdat bij de laatste controle van de GGD hier op school bleek dat ik niet genoeg gegroeid was ben ik op verzoek van mijn ouders door mijn huisarts doorgestuurd naar de kinderarts in het Elizabeth ziekenhuis.
Ik ben vanaf mijn geboorte al klein en mijn ouders zijn ook niet groot, dus was het best logisch dat ik de onderste lijn van de groeicurve volgde. Maar de laatste tijd lijk ik van die lijn af te buigen. Omdat er dus extreem kleine mensen in mijn familie voorkomen, met groeihormoontekort, vond men het toch verstandig om uit te zoeken of er iets aan de hand is.

Onderzoek door de kinderarts

De kinderarts heeft daarom mijn groeicurve goed bestudeerd en wat onderzoeken gedaan.
Er is een foto van de botten in mijn hand gemaakt om te kijken hoe de groeischijven in mijn botten zich ontwikkelen. Daarnaast hebben ze bloed geprikt om te kijken of er problemen zijn met mijn schildklier en of ik allergieën heb.

De uitslag

Gelukkig is daar niets uitgekomen. Het blijkt dat ik wat later in de puberteit kom dan gemiddeld, waardoor ik mijn groeispurt nog niet heb. Omdat andere meisjes van mijn leeftijd vaak wel in de puberteit zitten is de groeicurve daar op gebaseerd.
Ik ben in ieder geval al ruim 2 keer zo groot als Paulientje!!

Bronnen

Internet:
http://www.thuisinbrabant.nl/personen/m/musters,-joanna
Boeken:
Mark Traa. Prinses Paulina. Amsterdam, Uitgeverij Athenaem 2012
Zorgboek groeistoornissen. (Kleine lengte bij kinderen) Stichting September 2007
Overige bronnen:
Museum 'De Aanwas' in Ossendrecht
Mijn opa; Louis Raaijmakers

Nawoord

Ik heb deze spreekbeurt met mijn opa gemaakt en ik wil hem heel erg bedanken! Het was leuk om zoiets met mijn opa te doen! We zijn ook samen een dagje naar Ossendrecht gegaan waar Paulientje is geboren! We zijn naar het museum gegaan en hebben naar haar huis gezocht dat er later niet meer bleek te staan.♣

Onze genealogische band met het kleinste meisje ter wereld: Prinses Paulientje Musters én Anselmus Musters, Ossendrrechtse verzetsheld in Rome tijdens WO II.

In de nevenstaande opstelling heb ik, Louis Raaijmakers, de voorouders vermeld van de MUSTERS-kant en de gemeenschappelijke voorvader benoemd van Prinses Paulientje en van mij en mijn kleindochter Meike.

De twee kwartierstaten (= directe afstammingslijn tussen twee personen, met weglating van broers, zussen, ooms en tantes e.d.) met stamboomaanvullingen zijn mede tot stand gekomen door aangeleverde gegevens van Cor Cleeren van werkgroep genealogie om zo de informatie die voor ons heem interessant is naar voren te brengen. (Redactie)

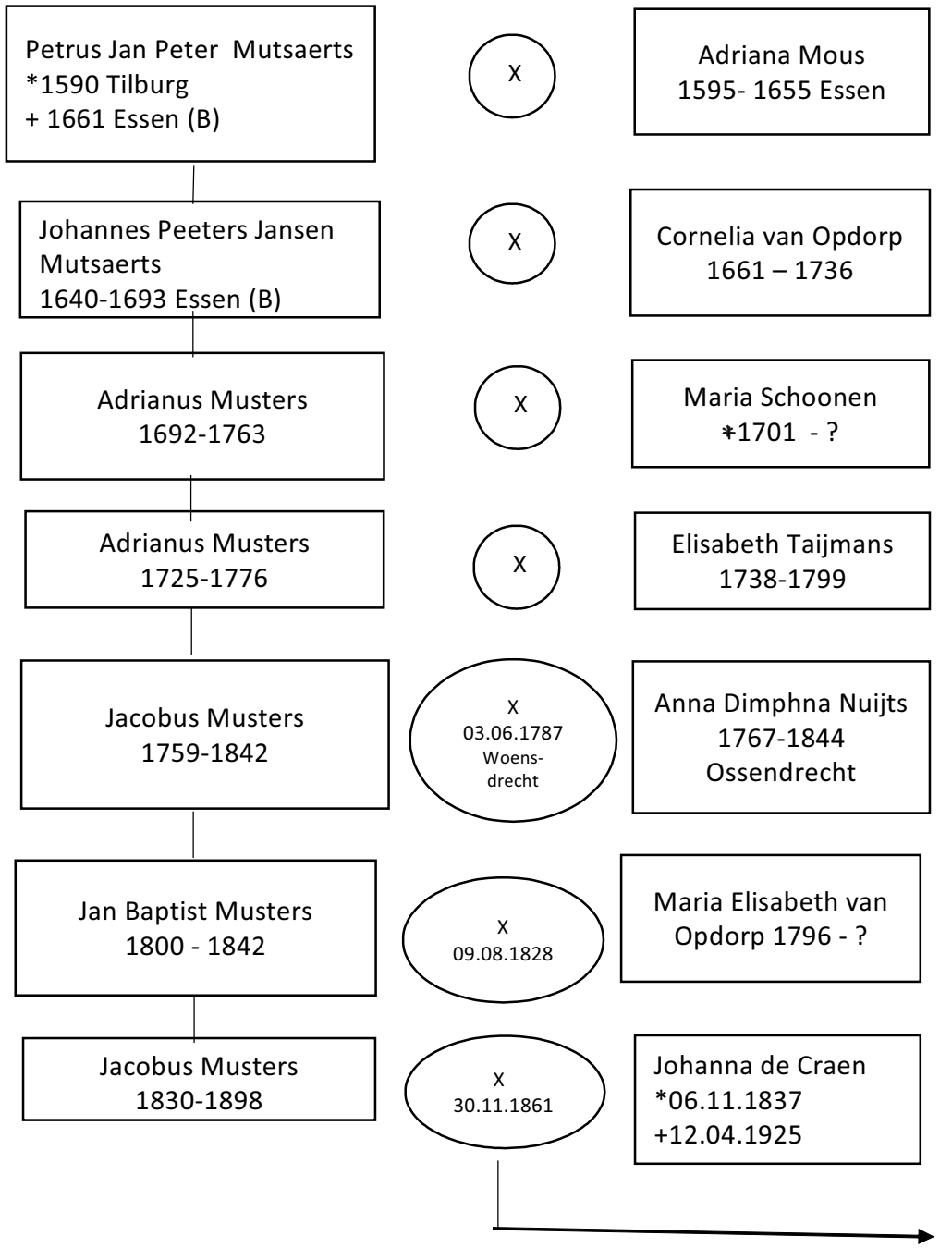

Alexander Raaijmakers
* 10.08.1910 + 23.03.1982

X
23.11.1944

Louis Raaijmakers, opa van Meike Sneijders, zie pag. 42 van deze Tijding

Johannes Peeters Jansen Mutsaerts 1640-1693 Essen (B) is de eerste gemeenschappelijke voorvader van Paulientje Musters (1876 – 1895) en van mij (Louis Raaijmakers).

Petrus Jansen Mutsaerts x Maria Hendrickx v. Altena
1669 – 1738 ?

↓

Dingeman Petersen Mutsaers x Cornelia van Aert
1701 Essen - ? ?

↓

Johannes Jansen Mutsaers x Maria Keirens
1732 Essen - ? ?

↓

Adrianus Musters x Anna Cleeren
1774 – 1855 1782 – 1855

↓

Bernardus Musters x Dimphna Rens
1810 Ossendrecht -1864 1809 – 1880

↓

Michiel Musters x Anna Maria Couwenbergh
20-2-1843 – 5.3.1889 ↓ 1842 – 1926

dochter Paulientje

Adrianus Wierckx
*07.02.1851
+25.07.1934

x

Johanna Catharina Roelans
*08.03.1850
+25.11.1931

Aloysius Musters
* 30.05.1877
+ 30.08.1964

X
06.09.1904

Isabella Wierckx
* 19.10.1879
+ 05.10.1955

Elisabeth Maria Musters
*04.08.1912 Haltern Duitsland
+02.04.1994 Bergen op Zoom

Heeroom Antoon (Anselmus) Musters, broer van mijn moeder Elisabeth Maria Musters
*10.12.1914 Haltern Duitsland
+ 22.08.1986 Werl-sönnern, Duitsland.
Zie Tijding 2016-2 vanaf p. 16.

SCHATTEN IN ONS MUSEUM DEN AANWAS

door Hetty Kappelhof

Dodenlantaarn

Meer dan tegenwoordig was de dood vroeger een regelmatige bezoeker bij ieder huis, in de stad of in het dorp.
Heel misschien weet u nog uit uw jeugd dat men bij een overlijden de spiegels en schilderijen in het huis waar de dode opgebaard lag, bedekte met lakens of doeken. Ook hingen naaste familieleden wel lakens voor de ramen naast de voordeur, zodat voorbijgangers zagen dat er een dode in de familie was. Men zal in een dorp echt wel hebben geweten wie er overleden was maar het werd toch wenselijk gevonden om voorbijgangers erop te attenderen.

In sommige streken hing men dan een speciale lantaarn met een kaarsje er in aan het huis van de overledene, ten teken dat je daar aan dat huis met gepaste eerbied voorbij moest gaan. In museum Den Aanwas in Ossendrecht kunt u nog zo'n lamp bekijken. Overdag zette men met hetzelfde oogmerk soms een bos stro voor het huis.

De rouwende familie kon je ook herkennen. Het was gebruik dat de naaste familie zwarte kleding droeg gedurende 1 jaar en 6 weken. Voor de minder nauwe verwanten gold zwarte kleding voor de duur van 6 weken en daarnaast werden er een soort rouwinsignes/ banden gedragen.

Tegenwoordig plaatsen we alles wat met de dood te maken heeft meer op afstand. Bovendien worden mensen nu gemiddeld veel ouder dan vroeger zodat we tijdens ons dorpsleven er niet zo vaak aan herinnerd worden.
Vroeger stond men er vaker, ook voor onbekenden - letterlijk misschien zelfs- even bij stil.♣

Foto M. Rosskamp: Dodenlantaarn met kaars. Buitenlamp van ijzer, kleur bruin, afmetingen rond 12 x 42 cm. Geschonken door: Eugène Jansen

Weet iemand of deze lantaarn ook in ons heem gebruikt werd? U kunt het melden aan de redactie.

INGEZONDEN BRIEF – reactie op Putse straatjes 2, Tijding 2016-2

Uw tijdschrift "Tijding" van 2016-2, heb ik met zeer veel aandacht gelezen. Hier een aanvulling op het artikel "Putse straatjes (2)". Zoals ik reeds meermaals in uw tijdschrift schreef, is mijn moeders vader, Petrus, Ludovicus Van Hoydonck, op 6 december 1869 in Putte geboren, in wat nu het Jordaensstraatje heet. Door hem weet ik wat te vertellen over Putte in vroeger tijden.

Zeker weet ik, dat in de volksmond "de Leempad" reeds in de kindertijd van grootvader en zeker nog langer, die naam droeg. Hij speelde gaarne met zijn vriendjes op de Huzarenberg (tussen 1700 en 1800 waren er Huzaren gelegerd in Putte Stabroek, Putte Ertbrand en Kapellen).

De Leempad ↑ zelf leidde naar putten, die gegraven werden, om aan leem of klei te geraken. Zeker tot het begin van de 20ste eeuw werden er schuren opgetrokken, om er de werktuigen in onder te brengen. Zo'n schuur bestond uit een houten geraamte, dat opgevuld werd met een vlechtwerk van berk-of vuilboomtwijgen. Om dit geheel tegen vocht te beschermen, werd deze constructie ingesmeerd met een mengsel, dat bestond uit de helft koeienvlaaien en de andere helft uit klei of leem. Ook biekorven, die niet onder een afdak stonden, werden op deze manier behandeld. Ook schoorstenen werden er van binnen mee besmeerd; dit belette dat het roet door de muur naar binnen drong. De metsers noemen deze bewerking "kaleien". Iedereen mocht voor eigen gebruik uit een of meerdere putten graven; jammer, dat deze naam verdwenen is.

De "eigenaardige paadjes", die besproken worden zouden wel eens kerkepaadjes geweest kunnen zijn. In oorsprong was Putte één parochie met als patroonheilige Sint Dyonisius. Een gedeelte stond onder het beheer van de heer Van Ettenhoeven en de andere helft werd beheerd door de Markies van Bergen op Zoom. Toen, na het verdrag van Munster in 1648 het prachtige en rijke Hertogdom Brabant in een Spaans en een Staatsdeel verdeeld werd, lag Hoevenen in het Spaanse deel en Bergen op zoom in het staatsdeel.

Toen ik van 1932 tot 1938 mijn lagere school in de gemeenteschool van Kapellen doorliep, schreef onderwijzer Voet, aan deze school verbonden, een boek over de historie van Kapellen. Iedereen ontving een exemplaar als prijsboek. Daarin las ik, dat na afscheuring van België van Nederland in 1830, de katholieke kerk langs onze kant van de grens stond en de pastorij op het Nederlandse deel. Hierover werd blijkbaar bijna 20 jaar geruzied tussen het bisdom Antwerpen en dat van Breda (hiervan ben ik niet zeker.) Uiteindelijk werd er bij ons een pastorij gebouwd en rond 1860 in Putte Nassau een kerk.

Hoe is er een protestants kerkje met begraafplaats in Putte gekomen?
Toen de Spanjaarden het voor het zeggen hadden, had de katholieke kerk dat in Antwerpen ook. De toenmalige begraaf-

plaats (huidige Groenplaats) werd volledig katholiek gewijd. Er werd een klein hoekje voor de ongelovigen voorzien (de geuzenhoek). Voor de andersgelovigen was er geen plaats. Volgens mij is er uit de Antwerpse protestantse middens een oplossing gezocht in Putte Nassau; zij hebben er grond gekocht en er een kerkje op gebouwd. De Joden hebben er nu nog steeds hun eigen begraafplaats. Dit systeem functioneerde totdat Napoleon Bonaparte er zich mee bemoeide rond 1800. Er kwamen vele administratieve veranderingen. Voortaan mocht er op de kerkhoven slechts graf per graf gewijd worden, als de overledene dit verlangde. Vanaf nu konden andersgelovigen wel in Antwerpen begraven worden. Het protestantse kerkje en de begraafplaats in Putte hadden geen nut meer en het kerkje verviel in puin en het kerkhof lag er verwaarloosd bij. In 1875 werd er besloten alles volledig op te doeken. Mijn grootvader heeft dit alles als kind nog meegemaakt.

Kunstschilder Lamorinière ↑ was in die tijd zeer bekend. Zijn zomerverblijf stond op Nederlands Putte, maar steeds kwam hij met de trein naar het station van Kalmthout (1854) en werd daar met de koets afgehaald.
Nu is dit domein in handen van de familie Van Thillo, maar in het oude woonhuis van de tuinier woont nog een rechtstreekse afstammeling van de bekende schilder, met wegenis naar de Oude Postbaan.

Als kunstschilder wilde Lamorinière het graf van zijn beroemde voorganger Jordaens niet teloor laten gaan en ten dien einde richtte hij een steunfonds en een actiecomité op.

Verschillende welstellende burgers, waaronder Couperus, die ook een eigendom in Nederlands Putte hadden, gaven hun steun. Er werd een grafmonument opgericht, waarin de resten bewaard worden van Jacob Jordaens, zijn echtgenote en zijn dochter, die op dezelfde dag als haar vader stierf. Jacob zelf werd 85 jaar, een hoge leeftijd voor die tijd. Boven op dit monument prijkt een borstbeeld, vervaardigd door de bekende Antwerpse beeldhouwer Jef Lambeaux. Deze maakte ook het standbeeld van Brabo, op de Grote Markt in Antwerpen.
Jacob Jordaens behoorde tot de drie groten van de Antwerpse schilderschool uit de 17e eeuw. Hij schilderde niet alleen voor katholieke opdrachtgevers, maar ook in het Noorden had hij cliënten. Een schoonzus van Willem van Nassau bestelde een schilderij van 5m op 7m, dat de slag op de Mookerheide moest voorstellen. Twee broers van Willem verloren daar het leven.
Dit werk hangt in de zaal in Den Haag, waar jaarlijks de Miljoenennota voorgelezen wordt.

Ondanks het feit, dat het protestantisme verboden was en vervolgd werd, bestond er toch een bloeiende protestantse gemeenschap, waarvan o.a. kunstschilder Van Noort lid was. Jacob, leerling van Van Noort, viel voor diens beeldschone dochter. Voorwaarde voor een huwelijk was: protestant worden. Het verhaal gaat, dat in de kelder van Jordaens riante woning protestantse diensten gehouden werden. Toevallig is mijn

schoonvader, vele jaren na Jacob Jordaens, gedoopt in de Hollandsche-Vlaamsche Protestantse Gemeente. Op zijn doopseluittrekking staat de stichtingsdatum van 1519 vermeld. Sinds 1820 heeft deze gemeente onderdak gekregen in de Lange Winkelstraat, 5. Dit historische kerkgebouw van een gewezen katholieke kloosterorde werd geschonken door Willem I, toen koning der Nederlanden.
Kunstschilder Van Noort was naar Antwerpen gekomen, omdat Antwerpen een rijke stad was, waar geld te verdienen viel. Een andere Nederlandse schilder kwam naar Antwerpen omwille van zijn geloof, nl. Otto van Veen; zijn naam werd verlatiniseerd en is terug te vinden in de Otto Veniusstraat in hartje Antwerpen.
Omwille van al die rijkdom woonden er in Antwerpen naast Nederlanders ook veel Portugezen, Spanjaarden, Engelsen, Italianen, Duitsers enz.
Mijn grootvader had familie in de drie Putte's wonen, zoals dat voor de meeste bewoners in die tijd het geval was.

De naam RUSLAND werd klassiek gebruikt door alle bewoners van de Grensstraat van hoofdweg tot aan de splitsing. Het "Rusland" is een perceel land, waarop russen (een soort biezen) groeien. Er loopt een beekje, dat de landsgrens vormt. Als we aan de grenspaal staan, waar de Nederlandse weg richting Van Niftrik afslaat, dan zien we een zacht glooiende helling aan beide kanten. Vermoedelijk werd in het voorjaar de waterafvoer afgesloten om het land vochtig te houden. Hierop groeiden dan heel weelderig de genoemde russen. In het najaar werd het water afgelaten en de russen gemaaid. De stengels van de russen werden gevlochten tot kleine matten, die gedurende vele jaren de stoelen van zittingen voorzagen zoals bijvoorbeeld ouderwetse kerkstoelen.
In de 2de helft van de 19e eeuw had een Nederlander het mattenvlechten als huisnijverheid aangeleerd aan de plaatselijke arme bevolking en verschafte hen zo een bron van inkomsten. Zijn naam leeft nog verder als Jan Mat; er bestaat een liedje over hem en een toneelkring draagt zijn naam.

Mattenbiezen groeiden welig in de slikken en schorren van het Zwarte Water aan de Zuiderzeekust (Overijssel Nederland). Het Zwarte Water is een zijarm van de IJssel. Hier werd zoet en zout water gemengd, hetgeen ideaal is voor de groei van de mattenbies.

Deze mattenbiezen werden 4 tot 6 m lang. ↑ Ze werden er gemaaid en ter plekke gedroogd.
En daarna vanuit Genemuiden (Noord Overijssel) naar Putte verzonden. Daar werden er grote vloermatten van gevlochten. Waarom Jan Mat vanuit Nederland naar Putte Ertbrand kwam weet ik niet. Waarschijnlijk, omdat de mensen daar reeds ondervinding hadden met het vlechten van die russenstengels.
Wij bezochten dit Overijsselse gebied in 1957, omwille van de vogelrijkdom: purperreigers, lepelaars en in de trektijd krooneenden en nog zoveel meer.
Ik hoop een beetje meer licht i.v.m. oude straatnamen in Putte gebracht te hebben, dank zij mijn grootvaders vertellingen.

Louis Verpraet, rustend apotheker
2920 Kalmthout / België ♣

TIJDING, KRONIEK VAN HEEMKUNDEKRING HET ZUIDKWARTIER

'Tijding' is het periodiek van heemkundekring 'Het Zuidkwartier' en verschijnt drie keer per jaar. Met Zuidkwartier bedoelen we het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom. Losse nummers van de Tijding zijn verkrijgbaar via bestuurslid Cor Cleeren. Een nummer van het lopende jaar kost € 7,00 en van voorgaande jaren € 4,00. Op de website staan alle Tijdingen behalve de laatste twee jaargangen.

Inlichtingen over het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij het secretariaat en de bestuursleden Frans Klaassen (ledenadministratie) en Cor Cleeren. Op onze website kunt u alles vinden over heemkundekring Het Zuidkwartier en het lidmaatschap. Daar kunt u ook een inschrijfformulier uitprinten. De contributie bedraagt € 20,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 10,00 aan portokosten in rekening gebracht, voor België € 12,50.

Bankrekening: NL86 RABO 0140 5214 37 tnv HKK Het Zuidkwartier te Hoogerheide.
Website: www.hkk-zuidkwartier.nl
http://www.facebook.com/hetzuidkwartier
Redactie: J. Daalmans, J. van Elzakker, M. Rosskamp, F. Stoutjesdijk / Vormgeving: Maria Rosskamp
Druk: Marwa Print & Copy - Essen, België

Kaft, voorkant: streekheemmuseum Den Aanwas te Ossendrecht van Heemkundekring het Zuidkwartier, achterkant: ons heemhuis Het Kwartier te Hoogerheide. Foto's gemaakt door Frans Klaassen.

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET "ZUIDKWARTIER"

Voorzitter
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Vicevoorzitter:
de heer B. Janssens, tel. 06-45432811
e-mailadres: Bertsatru@gmail.com
Secretariaat:
mevrouw E. Cleeren
e-mailadres: secretaris@hkk-zuidkwartier.nl
postadres: Aanwas 29, 4641 JE, Ossendrecht
Penningmeester:
mevrouw L. Kools, tel. 06 27 53 61 93
e-mailadres: loeskools@gmail.com
2e Penningmeester:
de heer J. Mathijssen, tel. 0164 61 48 85
e-mailadres: johnmathijssen@outlook.com
Bestuursleden:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl

de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
e-mailadres: dverbeek@ziggo.nl

Websitebeheerder:
de heer S. Schauenburg
e-mailadres: webmaster@hkk-zuidkwartier.nl

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN

Redactieraad: kopij inleveren bij
- e-mailadres: mariarosskamp@planet.nl of:
- mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63
Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com

Distributie:
- de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
- de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33

Archeologie:
mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl
Documentatie:
de heer C. van Opdorp, tel. 0164 61 38 30
e-mailadres: adrivanopdorp@home.nl
Evenementen:
de heer J. Lauwerijssen, tel. 0164 61 39 79
e-mailadres: janlauwerijssen@hotmail.com
Fotografie:
de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com
Genealogie:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl
't Kwartier/ heemtuin:
mevrouw M. Wattel, tel. 0164 61 39 34
e-mailadres: odilde6@gmail.com
Museum:
mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com
Oude handwerktechnieken:
mevr. B. Brokken, tel. 0164 61 28 62
e-mailadres: bepdirkbrokken@hetnet.nl
Dialecten:
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Toponymie: ad hoc

Het
Kwartier